

บทที่ 3

ศัพท์การเมืองการปกครองสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 7

ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงศัพท์การเมืองการปกครองที่ปรากฏในแต่ละรัชกาล โดยจะแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ตามลักษณะปกครองที่ได้กล่าวในบทที่ 2 ได้แก่

1. ศัพท์ที่ไม่ได้แสดงแนวคิดทางการเมืองการปกครองที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก
2. ศัพท์ที่แสดงแนวคิดทางการเมืองการปกครองที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก

เกณฑ์ที่ใช้จำแนกว่าศัพท์ใดเป็น 2 ประเภทนี้ ผู้วิจัยพิจารณาจากความหมายของศัพท์ ถ้าศัพท์ใดมีความหมายในลักษณะที่เป็นการเมืองการปกครองแบบจารีตของไทยที่มีมาแต่เดิม ศัพท์นั้นจัดเป็นศัพท์ที่ไม่ได้แสดงแนวคิดทางการเมืองการปกครองที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก แต่ถ้าศัพท์ใดมีความหมายในลักษณะที่เป็นแนวคิดทางการเมืองการปกครองที่ได้รับจากตะวันตก ศัพท์นั้นจัดเป็นศัพท์ที่แสดงแนวคิดทางการเมืองการปกครองที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก

ศัพท์ทั้ง 2 ประเภท ผู้วิจัยจะแบ่งเป็นกลุ่มย่อยตามที่กล่าวไว้ในบทที่ 1

ศัพท์การเมืองการปกครองที่ได้ทั้งหมด จำนวน 196 คำ จำแนกเป็นศัพท์การเมืองการปกครองในแต่ละรัชกาล ดังนี้

ศัพท์การเมืองการปกครองที่พบในสมัยรัชกาลที่ 4

ศัพท์การเมืองการปกครองที่พบในสมัยรัชกาลที่ 4 มีจำนวน 73 คำ
ดังนี้

1. ศัพท์ที่ไม่ได้แสดงแนวคิดทางการเมืองการปกครองที่ได้รับอิทธิพลจาก
ตะวันตก

1. ศัพท์กลุ่มฝ่ายบริหาร

1.1 บุคคล

1.1.1 ผู้ปกครอง

1.1.1.1 ผู้ปกครองส่วนกลาง

1) ข้าหลวง

ใช้ในความหมายว่า หญิงที่รับใช้ในพระราชวัง

"อีปรีกกับหม่อมหุ่น หม่อมนามคิดกันว่าพระองค์เจ้าหญิงสุกไม่
อยู่ลูกกุญแจอยู่กับข้าข้าหลวง...."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 5 หน้า 66)

ใช้ในความหมายว่า ข้าราชการที่ไปทำการชั่วคราว

"การจะแต่งข้าหลวงออกไปรั้งวัดบึงแขวงกรุงเทพฯ"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2399)

2) ขุนนาง

ใช้ในความหมายว่า บุคคลที่เข้ารับราชการและรับพระราช
ทานบรรดาศักดิ์

"พวกชาววัดควรจะเป็นขุนนางได้แต่ในกรมลูกขุน..."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 5 หน้า 111)

3) เจ้าภาษี

ใช้ในความหมายว่า บุคคลซึ่งทำการประมุขเพื่อทำหน้าที่เก็บ
ภาษีอากรจากราษฎร

"เจ้าภาษีนายอากรค่าน้ำแลสมพักศร นายอากรอื่นน เมื่อจะ
ไปเก็บภาษีเรียกอากรหัวเมืองใดก็มีตราไปวางแก่ผู้สำเร็จ
ราชการเมืองแลกรมการ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 5 หน้า 183)

4) เจ้าหมู

ใช้ในความหมายว่า ผู้บังคับบัญชาหมูไพร่

"ถ้ามูลนายไปต่อว่าแล้วผู้เกาะไม่ให้ ให้เจ้าหมูเอาความมา
เรียนแก่ พระยาอภัยรณฤทธิ์..."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 5 หน้า 126)

5) นายอากร

ใช้ในความหมายว่า ผู้มีหน้าที่เก็บภาษีอากร

"เจ้าภาษีนายอากรค่าน้ำ แลสมพักศร นายอากรอื่นน เมื่อจะ
ไปเก็บภาษีเรียกอากรหัวเมืองใดก็มีสารถราไปวางแก่
ผู้สำเร็จราชการเมืองแลกรมการ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 5 หน้า 183)

6) มูลนาย

ใช้ในความหมายว่า ผู้ควบคุมหมูไพร่

"ถ้ามูลนายไปต่อว่าแล้วผู้เกาะไม่ให้ ให้เจ้าหมูเอาความมา
เรียนแก่ พระยาอภัยรณฤทธิ์..."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 5 หน้า 126)

7) ลูกขุนศาลา

ใช้ในความหมายว่า เสนาบดีสภา

"ให้เจ้าพระยามรราชลูกขุนศาลามาเป็นแม่กองช่วยลูกขุน
ศาลาลวง ผู้ปรับกับตุลาการทั้งปวงพิจารณาว่ากล่าว"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 5 หน้า 7)

8) สมุหนายก

ใช้ในความหมายว่า เสนาบดีผู้เป็นหัวหน้าฝ่ายพลเรือนและ
บังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายเหนือ

"ฯพณฯสมุหนายกก็ได้ให้ฯข้าฯดูด้วยแล้ว.."

(พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 พระราชทานพระยาสุรวงษ์
ไวยวัฒน์)

9) สมุหพระกระลาโหม

ใช้ในความหมายว่า เสนาบดีผู้เป็นหัวหน้าฝ่ายทหาร
และบังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายใต้

"แต่ฯพณฯสมุหพระกระลาโหมก็เหนจะเสียผู้หญิงให้ขึ้นไป
พระบาทไม่ได้"

(พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 พระราชทานกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส)

10) เสนาบดี

ใช้ในความหมายว่า ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ซึ่งรับผิดชอบราชการ
กรมทั้ง 4 ได้แก่ เวียง วัง คลัง นา

"ขณะนั้นพระเจ้าแผ่นดินไทยได้รับของถวาย แลเสนาบดีไทย
ได้รับกำนัลของพวกจีนนั้นก็มีความยินดีโสมนัสมากเพราะ
หลงโลก"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 8)

11) อรรคมหาเสนาบดี

ใช้ในความหมายว่า ผู้เป็นใหญ่ฝ่ายทหารและพลเรือนได้แก่
สมุหนายกและสมุหพระกระลาโหม

"เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ที่สมุหพระกระลาโหมซึ่งเป็น
อรรคมหาเสนาบดี ฝ่ายใต้ชายทะเล"

(พระราชสาส์นถึงพระนางเจ้าวิคคอบเรียม)

12) อุปราช

ใช้ในความหมายว่า วังหน้า หรือองค์รัชทายาทของ
พระมหากษัตริย์

"อุปราช เขมรมาถึงถวายเป็นคัมแต่พระเจ้าแผ่นดินองค์ใหญ่ฝ่าย
ไทยเท่านั้นไม่ได้คำนับพระเจ้าแผ่นดินที่ 2 ถวายพระเจ้าแผ่นดิน
ที่ 3.."

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 8 หน้า 21)

1.1.1.2 ผู้ปกครองส่วนภูมิภาค1) กรมการ

ใช้ในความหมายว่า คณะผู้บริหารราชการหัวเมือง

"เมื่อเรือกรมการเมืองนครศรีธรรมราชเข้ามาแจ้งความนั้น.."

(พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 พระราชทานพระองค์เจ้าปัทมราช)

2) กรมการเมือง

ใช้ในความหมายว่า คณะผู้บริหารราชการในจังหวัด

"เมื่อเรือกรมการเมืองนครศรีธรรมราชเข้ามาแจ้งความนั้น.."

(พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 พระราชทานพระองค์เจ้าปัทมราช)

3) กำนัน

ใช้ในความหมายว่า ผู้ดูแลคนในเขตบ้านหนึ่ง

"ถ้ามีตราสำคัญรูปสิงห์โตดวงหนึ่ง รูปข้างดวงหนึ่ง แม่กองผูก
ปี่เป็นสำคัญไปจับให้นายอำเภอ กำนัน เชื้อฟ่ง"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 7 หน้า 240)

4) เจ้าเมือง

ใช้ในความหมายว่า ผู้ปกครองเมือง

"ขอให้ช่วยเผ็ดทูลว่ากล่าวให้ได้ตั้งออกไปเป็นผู้สำเร็จราช
การที่เรียกว่า เจ้าเมือง ในหัวเมืองเอก โท ตรี จัตวา
นั้น"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4)

5) นายบ้าน

ใช้ในความหมายว่า ผู้ดูแลคนในเขตบ้านหนึ่ง

"ก็อย่าให้ผู้รักษาเมือง ผู้รังการ นายบ้าน นายอำเภอ
นายน้ำ นายอกร ขอนตลาดเชื่อฟังเอาว่าเป็นตราภูมิ
เป็นอันชาติทีเดียว"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 7 หน้า 324)

6) นายอำเภอ

ใช้ในความหมายว่า บุคคลซึ่งได้รับแต่งตั้งให้รับผิดชอบท้องที่หนึ่ง

"ก็อย่าให้ผู้รักษาเมือง ผู้รังการ นายบ้าน นายอำเภอ
นายน้ำ นายอกร ขอนตลาดเชื่อฟังเอาว่าเป็นตราภูมิ
เป็นอันชาติทีเดียว"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 7 หน้า 324)

7) ผู้รัง

ใช้ในความหมายว่า ข้าราชการซึ่งพระมหากษัตริย์ส่งไป
ปกครองเมือง

"...คือประกาศไปแต่พระบรมราชโองการอย่าง 1 ประกาศ
บังคับแต่เสนาบดีหรือนายอำเภอ และผู้รักษาเมือง ผู้รัง
กรมการอย่าง 1"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4)

1.1.2 ผู้ถูกปกครอง1) ทาส

ใช้ในความหมายว่า พลเมืองกลุ่มหนึ่งซึ่งมีฐานะเป็นทรัพย์สิน
ส่วนตัวของนายเงิน

"แต่ทาสที่มีค่าตัวแท้ก็โปรดให้แบ่งปันไปตามมรดกได้แก่ญาติ"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 7 หน้า 396)

2) ไพร่สม

ใช้ในความหมายว่า ไพร่ซึ่งขึ้นทะเบียนอยู่ในสังกัดเจ้านาย และขุนนาง

"แลให้เจ้าหมื่น มุลนาย ไพร่หลวง ไพร่สม กำลิ่งทำบาญชี หางว่าวจำนวนคนไพร่หลวง ไพร่สมเลกสังกัดพรรค ซึ่งอยู่ในแขวงหัวเมือง 21 เมืองนั้นๆ มาขึ้นต่อกรมพระสุรัสวดี ทางหนึ่งให้สิ้นจำนวนคน"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 5 หน้า 137)

3) ไพร่หลวง

ใช้ในความหมายว่า ผู้ที่ไม่ได้ลงทะเบียนขึ้นกับนายคนใดจะถูกเกณฑ์แรงงานไปเป็นเวลา 6 เดือนต่อปีโดยขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์

"อ้ายสิกลัวจะต้องชำระเป็นไพร่หลวงจึงเข้ามาหาหลวงกิจจานุกิจประกาศซึ่งเป็นพระญาติพระราชสุภาวดี"

(พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 พระราชทานพระปิ่นเกล้าฯ)

4) เลก

ใช้ในความหมายว่า ชายฉกรรจ์พลเมืองสามัญซึ่งถูกเกณฑ์ให้รับราชการ

"มีตราบอกผู้สำเร็จราชการเมือง กรมการหัวเมืองซึ่งคุม เลก เข้ามาลัก"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4)

1.2 หน่วยงาน1.2.1 หน่วยงานส่วนกลาง1) กรม

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานราชการซึ่งเป็นหน่วยงานใหญ่มีหน้าที่รับผิดชอบงานฝ่ายต่างๆ

"กรมมหาดไทยฝ่ายเหนือมีบังคับบัญชาขอร้องขึ้นไปต่างๆก็ เป็นอันมาก"

(พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 พระราชทานพระยาวิจิตชลธี)

2) เกษตรราธิบตี (กรม)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการเพาะปลูก
และผลผลิตในประเทศ

"จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสให้เจ้าพนักงานกรมพระ
เกษตรราธิบตีจัดซึ่งที่นาตำบลหนึ่งใหญ่กว่าที่พระราชวังนั้น"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 6 หน้า 287)

3) กรมลาโหม (กรม)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ดูแลการทหารและ
หัวเมืองปักษ์ใต้

"ให้กรมวังหมายประกาศให้กรมมหาดไทย กรมกรมลาโหม
กรมท่า กรมคลังแจกพระราชบัญญัตินี้ประกาศให้รู้จึ่งทั่วทุกหมวด
ทุกกรมทั้งในกรุงนอกกรุง"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 เล่ม 1 หน้า 69)

4) ท่า (กรม)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งทำหน้าที่ติดต่อกับชาวต่าง
ประเทศและดูแลหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออก

"ฝ่ายกงสุลอังกฤษก็เสด็จเสด็จเสด็จเขียนหนังสือบอกมายัง
เวรกรมท่า"

(พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 พระราชทานกรมหมื่น
บวรวิไชยชาญ)

5) นครบาล (กรม, กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลรักษาความสงบภายใน
เมืองหลวง

"กรมนครบาลเมื่อรู้ความดังนี้แล้วควรจะสืบสาวติดตามเอาตัว
อ้ายผู้ร้ายให้ได้โดยเร็ว"

(พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 พระราชทานไปยังที่ประชุม)

6) นา (กรม)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ดูแลการเพาะปลูกผลผลิต
ในประเทศ

"ถึงพนักงานกรมนาจะมีไปด้วยฐานะเกบค่านาและบังคับบัญชา
ใดๆในเรื่องไร่นา...."

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 5)

7) มหาดไทย (กรม)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ปกครองหัวเมือง
ฝ่ายเหนือ

"กรมมหาดไทยฝ่ายเหนือมีบังคับบัญชาขอร้องขึ้นไปต่างๆ
เป็นอันมาก"

(พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 พระราชทานพระยาวิชิตชลธี)

8) วัง (กรม, กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่รักษาความสงบ
เรียบร้อยภายในพระบรมมหาราชวัง

"ให้กรมวังหมายประกาศให้กรมมหาดไทย กรมกระลาโหม
กรมท่า... แจกพระราชบัญญัตินี้ประกาศให้รู้จงทั่วทุกหมวดทุก
กรม"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4)

1.2.2 หน่วยงานส่วนภูมิภาค1) แขวง

ใช้ในความหมายว่า บริเวณซึ่งกำหนดให้เป็นเขตปกครอง
เขตหนึ่ง

"ถ้าเป็นแต่ประกาศของนายอำเภอประกาศแก่ราษฎรชาวบ้าน
ตามแขวง ตามอำเภอ โดยบังคับเสนาบดี"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 5 หน้า 197)

2) บ้าน

ใช้ในความหมายว่า บริเวณซึ่งตั้งบ้านเรือนตั้งแต่ 2 เรือนขึ้นไป

"ถ้าสอบสวนรายชื่อตำบล บ้าน ถูกต้องกันแล้วจึงจะให้นำตัวเลขมาลึกลงท้ายหลัง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 5 หน้า 137)

3) ประเทศราช

ใช้ในความหมายว่า เมืองซึ่งสวามิภักดิ์กับเมืองอื่นมีเจ้านครปกครองตนเองแต่ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการมาตามกำหนดเวลา

"นานาประเทศราชที่ไม่รู้ความเก๋าก็จะสำคัญว่าเราฉลาดมีอำนาจน้อยกว่าท่าน"

(พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 พระราชทานกรมหลวงวงศาธิราชสนิท)

4) เมือง

ใช้ในความหมายว่า บริเวณที่กำหนดไว้เป็นเขตปกครองมีเจ้าเมืองเป็นผู้ปกครอง

"หนังสือพิมพ์บ่นเพ้อด้วยเรื่องเมืองสมุทรสงคราม ความนี้เห็นจะเป็นจริงอยู่มาก"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 7 หน้า 401)

5) เมืองจัตวา

ใช้ในความหมายว่า เมืองซึ่งขึ้นกับเมืองใหญ่

"แล้วโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้แต่งข้าหลวงกำกับกันออกไปสักเลข ณ หัวเมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวา"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2401)

6) เมืองตรี

ใช้ในความหมายว่า หัวเมืองสำคัญรองจากเมืองโท

"แล้วโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้แต่งข้าหลวงกำกับกันออกไปสักเลข ณ หัวเมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวา"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2401)

7) เมืองโท

ใช้ในความหมายว่า หัวเมืองสำคัญรองจากเมืองเอก
 "แล้วโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้แต่งข้าหลวงกำกับกันออกไป
 ไปสักเลข ณ หัวเมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวา"
 (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2401)

8) เมืองเอก

ใช้ในความหมายว่า หัวเมืองหน้าด่านสำคัญ
 "แล้วโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้แต่งข้าหลวงกำกับกันออกไป
 ไปสักเลข ณ หัวเมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวา"
 (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2401)

9) หัวเมือง

ใช้ในความหมายว่า เมืองต่างๆภายในอาณาจักรซึ่งมิใช่เมืองหลวง
 "แต่สิ่งของซึ่งหัวเมืองจัดลงไปทั่วตามธรรมเนียมนั้นไม่รับไว้"
 (พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 พระราชทานกรมหมื่นบวรวิ
 ไชยชาต)

10) หัวเมืองขึ้น

ใช้ในความหมายว่า เมืองซึ่งอยู่ใต้การปกครองของเมืองอื่น
 "มีกิจการที่จะไปเที่ยวคูดุ้งทะเลผ่ายตะวันออกแลหัวเมืองขึ้น
 กรมท่าหลายวัน"
 (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4)

11) อำเภอบ่อ

ใช้ในความหมายว่า บริเวณที่กำหนดไว้เป็นแห่งๆ มีนายอำเภอบ่อ
 เป็นผู้ดูแล
 "ถ้าเป็นแต่ประกาศของนายอำเภอบ่อประกาศแก่ราษฎรชาวบ้าน
 ตามแขวง ตามอำเภอบ่อ โดยบังคับเสนาบดี"
 (ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 5 หน้า 197)

1.3.2 กฎระเบียบในการปกครอง

1) กฎหมาย

มีความหมายว่า คำสั่งของผู้มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดินเพื่อกำหนดให้ราษฎรกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง
"ถึงข้าเจ้าบ่าวข้าราชการเห็นว่า มีสติปัญญาควรเป็นที่ตัดสินความโดยลัดยโดยธรรมตามพระราชกำหนดกฎหมาย ให้สิ้นสงสัยชอบใจแก่คนทั้งปวงได้"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 6 หน้า 11)

2) พระราชกฤษฎีกา

ใช้ในความหมายว่า กฎหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงตราขึ้นโดยคำแนะนำของเสนาบดี

"...เหลืออยู่เท่าใดจึงแบ่งปันให้ตามพระราชกฤษฎีกาเดิม"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2494)

3) พระราชบัญญัติ

ใช้ในความหมายว่า บทบัญญัติที่พระมหากษัตริย์ทรงตราขึ้นเป็นกฎหมาย

"อนึ่งการพระราชบัญญัติใดที่ทรงตั้งแต่งขึ้นไว้เป็นแบบแผนเยี่ยงอย่างโดยยุติธรรมราชประเพณี"

(พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 พระราชทานกรมหมื่นมเหศวรศิวลาด)

1.3.3 หนังสือทางราชการ

ก. สิ่งที่ใช้เป็นหลักฐาน

1) แกงไต

ใช้ในความหมายว่า การเอามือทาบลงบนกระดาษแล้วขีดเส้นที่ปลายนิ้วขีดหนึ่ง สันมือขีดหนึ่งใช้เป็นหลักฐานในกรณีที่เกิดสงสัยต้องการพิสูจน์เจ้าของหนังสือนั้น

"ข้อมใช้มีชื่อหมายลายมือผู้เขียนกำหนดศุภมาสวันคืน และขีด

แกงไตแลมมีกำหนดนับบันทึด"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 6 หน้า 159)

2) ตราแดง

ใช้ในความหมายว่า หนังสือสำหรับที่ดินซึ่งเจ้าพนักงานออกให้
เจ้าของเขาเพื่อประโยชน์ในการเก็บอากรค่า

"ครั้นมาปีเถาะสัปคก" โปรดให้เดินนาทำตราแดง ใหม่..."

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 7 หน้า 122)

3) ตราภูมิ

ใช้ในความหมายว่า หนังสืออนุญาตให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งไม่ต้อง
เสียภาษีหรือถูกเกณฑ์แรงงาน

"ต่อโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานตราภูมิใหม่ให้เมื่อ
ใดจึงจะคุ้มค่าน้ำ สมพันธ ค่าตลาด ได้แต่ราคาตำลึงหนึ่ง
อย่างแต่ก่อน"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 5 หน้า 181)

4) บัญชีสำมะโนครัว

ใช้ในความหมายว่า บัญชีซึ่งบันทึกจำนวนคน ชื่อของบุคคลแต่ละ
ครัวเรือน

"จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมพระนครบาลทำ
บัญชีสำมะโนครัว"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4)

5) เบี้ย

ใช้ในความหมายว่า ครั้งที่ประทับตราผูกข้อมือคนจีนเป็นหลัก
ฐานสำคัญว่าคนจีนจ่ายเงินแทนการเกณฑ์แรงงานแล้ว

"ถ้าจีนผู้ใดผูกเบี้ยปลอมรับเบี้ย คนผู้ผูกเบี้ยจับได้จะปรับ 10 ต่อเป
เงินสิบตำลึง"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4)

6) หนังสือคุ้มลัก

ใช้ในความหมายว่า หนังสือสำคัญที่แสดงว่าได้รับการลักเลขแล้ว
 "อย่าให้พวกขุนหมื่นแลผู้ซึ่งจะได้หนังสือคุ้มลัก 10 ยก 12 ยก
 15 ยกยอมให้.."

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4)

7) หางว่าว

ใช้ในความหมายว่า กระดาษแผ่นยาวใช้จดบัญชีชื่อเลข
 "ให้ทำหางว่าวมายื่นขอตรากรมให้ถูกชื่อคนตำบลบ้าน"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 5 หน้า 180)

ข. สิ่งที่เจ้าหน้าที่ใช้ติดต่อกัน1) ตรา

ใช้ในความหมายว่า หนังสือที่เสนาบดีออก
 "หนังสือเสนาบดีก็เรียกแต่ว่าตราบ้างหนังสือบ้าง"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 เล่ม 6 หน้า 44)

2) ท้องตรา

ใช้ในความหมายว่า หนังสือราชการซึ่งส่วนกลางมีไปยังหัวเมือง
 "...ถ้าเมืองน้ำพระพิพัฒน์สัทยา ก็เรียกแต่ว่าท้องตรา"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 เล่ม 6 หน้า 44)

3) บัตรหมาย

ใช้ในความหมายว่า หนังสือราชการ
 "จึงทรงพระราชวิตกว่าราชการต่างๆ ซึ่งสั่งด้วยบัตรหมาย
 แต่กรมวัง..."

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2401)

4) ใบบอก

ใช้ในความหมายว่า หนังสือราชการที่หัวเมืองมีมาถึงส่วนกลาง
 "ถ้ามาแต่ประเทศราชน้อยๆ หรือหัวเมืองน้ำพระพิพัฒน์สัทยา ทั้ง
 ปวงหรือหนังสือมาแต่แม่ทัพนายกองซึ่งออกไปจากกรุงฯ จะ

เรียกว่า ใบบอก"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 เล่ม 6 หน้า 44)

5) คุฏอักษร

ใช้ในความหมายว่า หนังสือราชการจากส่วนกลางมีไปยังหัวเมือง หรือ หัวเมืองประเทศราช.

"...ถ้าเมืองเป็นประเทศราชหนังสือดำเนินพระราชโองการนั้นเรียกว่า คุฏอักษรบ้าง ท้องตราบ้าง"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2401)

1.3.4 สิ่งที่รัฐเก็บจากประชาชน

1) ขนอน

ใช้ในความหมายว่า ด่านภาษี

"แลกรมตั้งใหม่ที่ยังไม่ได้รับพระราชทานตราภูมินั้น ในก่อนได้ตราภูมิใหม่จะขัดขวางไม่เสียค่าน้ำสมพักษร ขนอน ตลาดนั้นไม่ได้"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 5 หน้า 179)

2) ค่าราชการ

ใช้ในความหมายว่า เงินที่ชายฉกรรจ์เสียให้รัฐบาลในการที่ไม่ต้องถูกเกณฑ์เข้ารับราชการ

"ด้วยไม่ได้กะเกณฑ์ค่าราชการฤาเก็บส่วยไร่เหมือนหม่าทำแกเมืองเชียงตุงนั้น"

(พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 พระราชทานกรมหลวงวงศาธิราชสนิท)

3) พาสี หรือ ภาษี

ใช้ในความหมายว่า ค่าสิ่งของซึ่งเก็บตามจำนวนสินค้า

"อนึ่งเมื่อมารดาหม่อมเจ้าไม่มีผู้พระราชทานเบี้ยหวัดด้วยก็เพื่อจะให้เป็นที่กำลั้งเลี้ยงหม่อมเจ้าไป ก็เมื่อไม่อยู่เลี้ยงหม่อมเจ้าไปมีผู้ก็ควรให้คนผู้เป็นผู้เสียพาสีให้แก่หม่อมเจ้า"

เท่าเบี้ยหวัดซึ่งพระราชทาน"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 5 หน้า 98)

- 4) สมพัตล สมภักศร หรือ สมพักศร
 ใช้ในความหมายว่า อากรซึ่งเรียกเก็บจากต้นไม้
 "...ให้คุ้มค่าน้ำค่าตลาดสมพักศรได้เพียงราคาต่ำสิ่งหนึ่ง"
 (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4)
- 5) ล่วย หรือ ล่วย
 มีความหมายว่า สิ่งของซึ่งเก็บจากบุคคลแทนการ
 เกณฑ์แรงงาน
 "จนถึงนานาประเทศที่ไกลเคียงซึ่งมีกำลังน้อยกว่าก็ต้องมาขอ
 อ่อนน้อมเลี้ยล่วยเลี้ยบรรณาการให้"
 (พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 พระราชทานองค์พระนโรดม)
- 6) คักดินา
 ใช้ในความหมายว่า ระบบการกำหนดคดีด้วยตัวเลขเพื่อบอก
 สถานะของคนในแผ่นดินตั้งแต่พระมหากษัตริย์ - ทาล
 "เจ้านายที่ทรงพระกรุณาให้มีบรรดาคักดีใหญ่ๆ หรือเป็น
 ภรรยาข้าราชการที่มีคักดินามาก..."
 (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2401)

3. ฝ่ายตุลาการ

3.1 บุคคล

- 1) ลูกขุน
 ใช้ในความหมายว่า คณะผู้พิพากษาดัดสันคดี
 "ด้วยเมื่อก่อนแต่นี้ไปคดีหลายเรื่องลูกขุนปรึกษาคิด"
 (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4)

2) ลูกขุนศาลหลวง

ใช้ในความหมายว่า คณะผู้พิพากษาศาลชั้นคดี

"ให้เจ้าพระยายมราชลูกขุนศาลมาเป็นแม่กองช่วย

ลูกขุนศาลหลวง ผู้ปรับกับตุลาการทั้งปวงพิจารณาว่ากล่าว"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 5 หน้า 7)

3.3 หนังสือราชการ1) ฎีกา

ใช้ในความหมายว่า คำร้องทุกข์ซึ่งยื่นถวายพระเจ้าแผ่นดิน

"อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงซึ่งมีทุกข์เดือดร้อนด้วยข้อความก็

ทำคำร้องฎีกาทูลเกล้าฯถวาย"

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2396)

2. คำศัพท์ที่แสดงแนวคิดทางการเมืองการปกครองที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก

1. ฝ่ายบริหาร1.1 บุคคล1.1.1 ผู้ปกครอง1.1.1.1 ผู้ปกครองส่วนกลาง1) กงสุล

ใช้ในความหมายว่า เจ้าพนักงานที่รัฐบาลต่างประเทศตั้งให้เป็นผู้ดูแลผลประโยชน์และคนในบังคับ

"ขอมอบตราราชการกงสุลของกรุงเดนมาร์กนั้นให้มิสเตอร์

ค.ก. แมสสอน ลูกค้าอังกฤษคนหนึ่ง"

(พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 ถึงพระราชาธิบดีเดนมาร์ก)

- 2) กวีนิพนธ์
 ใช้ในความหมายว่า ราชนิพนธ์ หรือ นางกษัตริย์ใช้เรียกเฉพาะ
 ราชนิพนธ์ต่างประเทศ
 "ครั้งนี้ได้ส่งพระราชสาส์นที่สำหรับจะไปถึงกวีนิพนธ์ วิตตอเรียมา
 ฉบับหนึ่ง"
 (พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 ถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน)
- 3) คอแวนแมนต์ คอเวอนแมนต์
 ใช้ในหมายความว่า กลุ่มบุคคลซึ่งทำหน้าที่บริหารประเทศ
 "คอแวนแมนต์ไทยจะว่าเป็นอันยอมแล้วก็ยังไม่ได้กลัวจะเป็น
 ที่ลงโทษเถียงกันสืบไปภายหลัง"
 (พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 ถึงเจ้าพระยาศรัยวงค์)
- 4) คอเวอเนอร์เยเนอรัล
 ใช้ในความหมายว่า ผู้สำเร็จราชการ
 "กงสุลจะมีหนังสือไปถึงคอเวอเนอร์เยเนอรัล ผู้สำเร็จ
 ราชการอินเดียณเมืองกัลกัตตาให้คิดอ่าน"
 (พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 ถึงเจ้าพระยาศรัยวงค์)
- 5) มินิสเตอร์
 ใช้ในความหมายว่า ผู้บัญชาการกระทรวง
 "...คือที่ความคิดเดิมของมินิสเตอร์จะทำตามกงสุลโอบาเรต์ผู้ยง"
 (พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 4 ถึงพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์)

1.3 หลักการและวิธีการ

1.3.5 สิทธิ อำนาจต่างๆของประชาชน

- 1) เอกราช
 ใช้ในความหมายว่า การไม่ขึ้นต่อผู้ใด
รัชกาลที่ 4
 "ถ้าถ้าคิดด้วยยอมให้เป็นเอกราชแล้วจะใช้โวหารเช่น
 พระราชสาส์นไปเมืองอื่นที่เป็นเอกราช...."
 (พระราชสาส์นรัชกาลที่ 4 ถึงสมเด็จพระนโรดม)

2. ฝ่ายนิติบัญญัติ

2.1 หน่วยงาน

1. เสนาบดี

ใช้ในความหมายว่า วุฒิสภา หรือ สภาสูง

"..ของสองสิ่งนี้ตามแต่ปริไลเดนต์กับเสนาบดีทั้งปวงผู้ว่าราชการแผ่นดินจะเห็นควรประการใด"

(พระราชสาส์นถึงประธานาธิบดีอเมริกา)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศัพท์การเมืองการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5

ศัพท์การเมืองการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 มีจำนวน 121 คำ
ดังนี้

1. ศัพท์ที่ไม่ได้แสดงแนวคิดทางการเมืองการปกครองที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก

1. ศัพท์กลุ่มฝ่ายบริหาร

1.1 บุคคล

1.1.1 ผู้ปกครอง

1.1.1.1 ผู้ปกครองส่วนกลาง

1) ข้าหลวง

ใช้ในความหมายว่า ข้าราชการซึ่งออกไปทำการชั่วคราว
“..ให้ข้าราชการไปเป็นตำแหน่งข้าหลวงประจำอยู่ใน
หัวเมือง 4 เมือง”

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 12 หน้า 118)

2) ขุนนาง

ใช้ในความหมายว่า บุคคลที่เข้ารับราชการและรับพระราชทานบรรดาศักดิ์

“ถ้าวิวาทกันในที่เสพลย์สุรา ผู้เสพลย์สุราเป็นพยานฟังได้ แล
ที่วังเจ้าบ้านขุนนาง บ้านเศรษฐี บ้านพ่อค้าใหญ่ ที่ไม่มีผู้ใด
แปลกปลอมเข้าไปได้เกิดวิวาทไม่มีพยานนอกบ้านผู้ใดผู้หนึ่งรู้
เห็น...”

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 8 หน้า 51)

3) เจ้าภาษี

ใช้ในความหมายว่า บุคคลซึ่งทำการประมุขเพื่อทำหน้าที่เก็บ
ภาษีอากรจากราษฎร

“คำว่า เจ้าภาษี ฤๅนายอากร หมายความว่า เจ้าพนักงานผู้

เกบภาณีธา ผู้รับผูกขาด"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 13 หน้า 188)

4) เจ้าหมู

ใช้ในความหมายว่า ผู้บังคับบัญชาหมูไพร่

"แต่ต่อไปถ้าผู้ใดมีอายุถึง 18 ปีก็ให้เจ้าหมูยกผู้นั้นขึ้นเป็น
จกรรจได้"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 17 หน้า 117)

5) นายอากร

ใช้ในความหมายว่า ผู้มีหน้าที่เก็บภาษีอากร

"คำว่าเจ้าภาณีธานายอากรหมายความว่า เจ้าพนักงานผู้เก็บ
ภาษีธาผู้รับผูกขาด"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 13 หน้า 188)

6) มูลนาย

ใช้ในความหมายว่า ผู้ควบคุมหมูไพร่

"ตั้งแต่กรมการลงไปจนถึงราษฎรมักจะนับถือกันว่าเป็นมูลนาย
จริงๆ เมื่อบ้านเมืองยังไม่มีคนต่างประเทศไปเกี่ยวข้องก็คง
จะต้องมีอำนาจของมูลนายปกครองบ่าวไพร่"

(ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ภาค 2 หน้า 437)

7) สมุหพระกระลาโหม

ใช้ในความหมายว่า เสนาบดีผู้เป็นหัวหน้าฝ่ายทหาร และบังคับ
บัญชาหัวเมืองฝ่ายใต้

"จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพลเทพรับตำแหน่ง
ที่สมุหพระกระลาโหม"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 11 หน้า 182)

8) สมุหนายก

ใช้ในความหมายว่า เสนาบดีผู้เป็นหัวหน้าฝ่ายพลเรือนและ
บังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายเหนือ

"เห็นว่าตำแหน่งที่สมุหนายกเป็นที่สำคัญได้บังคับบัญชาหัวเมือง

ฝ่ายเหนือ และระงับคุชทุกซ์ของราษฎรมีราชการเป็นอันมาก"
(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 10 หน้า 15)

9) อรรคมหาเสนาบดี

ใช้ในความหมายว่า ผู้เป็นใหญ่ฝ่ายทหารและพลเรือนได้แก่
สมุหนายกและสมุหพระกระลาโหม
"แลท่านอรรคมหาเสนาบดีข้าทูลล่องธูลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย
ฝ่ายหน้าฝ่ายใน.."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 9 หน้า 119)

10) อุปราช

ใช้ในความหมายว่า วังหน้า หรือองค์รัชทายาทของพระมหา
กษัตริย์

"พระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินได้ทรงตั้งพระมหาอุปราชฝ่าย
นำมาทุกแผ่นดิน"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 10 หน้า 234)

1.1.1.2 ผู้ปกครองส่วนภูมิภาค

1) กรมการ

ใช้ในความหมายว่า คณะผู้บริหารราชการหัวเมือง
"แลออกใบเสร็จเก็บเงินอย่างที 6 มอบให้กรมการ แขวง
เป็นผู้เก็บเงิน"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 17 หน้า 296)

2) กรมการแขวง

ใช้ในความหมายว่า คณะผู้บริหารราชการในอำเภอ
"แลออกใบเสร็จเก็บเงินอย่างทีมอบให้กรมการแขวงเป็น
ผู้เก็บเงิน"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 17 หน้า 296)

3) ข้าหลวงพิเศษ

ใช้ในความหมายว่า เจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่ไต่สวนคดีในศาลหัวเมือง
"ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯตั้งข้าหลวงพิเศษ มีอำนาจแลหน้าที่
ตั้งจะกล่าวต่อไปในพระราชบัญญัตินี้ ให้ไต่สวนดูการบังคับ
บัญชาสรรพคดีความในศาลหัวเมืองทั้งปวงทั่วพระราช
อาณาจักร"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 15 หน้า 144)

4) เจ้าเมือง

ใช้ในความหมายว่า ผู้ปกครองเมือง
"คำประกาศนิสดารจะมีออกมาถึง ข้าหลวง เจ้าเมือง
กรมการแลราษฎรต่อมาภายหลัง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 12 หน้า 35)

1.1.2 ผู้ถูกปกครอง1) ทาส

ใช้ในความหมายว่า พลเมืองกลุ่มหนึ่งซึ่งมีฐานะเป็นทาสยี่สิบ
ของนายเงิน
"...บิดามารดาชั่วไว้แล้วยังภาลูกให้เป็นทาส ไปจนถึงชีวิต
อีกเล่า"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 8 หน้า 199)

2) เลิก

ใช้ในความหมายว่า ชายฉกรรจ์พลเมืองสามัญซึ่งถูกเกณฑ์ให้
รับราชการ
"จะให้กองจับจับเอาตัวเลิกมาคักเป็นไพร่หลวงกว่าจะสิ้นเชิง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 8 หน้า 73)

3) ไพร่สม

ใช้ในความหมายว่า ไพร่ซึ่งขึ้นทะเบียนสังกัดเจ้านายและ
ขุนนาง

"ประกาศแก่เจ้าหมื่นนายหมวดตามบันดาคำคุณเลขไพร่หลวง

ไพร่สมทั้งปวง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 11 หน้า 85)

4) ไพร่หลวง

ใช้ในความหมายว่า ผู้ที่ไม่ได้ลงทะเบียนขึ้นกับนายคนใดจะถูกเกณฑ์แรงงานไปเป็นเวลา 6 เดือนต่อปีโดยขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์

"ประกาศแก่เจ้าหมื่นนายหมวดตามบันดาที่คุมเลขไพร่หลวงไพร่สมทั้งปวง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 11 หน้า 85)

1.2 หน่วยงาน

1.2.1 หน่วยงานส่วนกลาง

1) จตุสดมภ์

ใช้ในความหมายว่า รูปแบบการปกครองบ้านเมืองซึ่งแบ่งการบริหารประเทศ เป็น 4 หน่วยได้แก่ เวียง วัง คลัง นา ซึ่งเป็นการปกครองฝ่ายพลเรือน

"ตำแหน่งที่เกษตรราธิการก็เป็นตำแหน่งจตุสดมภ์สำคัญหาควรจะให้ว่างอยู่ไม่"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 11 หน้า 182)

2) ท่า (กรม)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งทำหน้าที่ติดต่อกับชาวต่างประเทศและดูแลหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออก

"ถ้าเวลาใดกรมท่าได้รับสำนวนความนั้นแล้วก็ต้องแจ้งความไปยังกงสุลเฮเนอราลอังกฤษ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 11 หน้า 223)

3) นครบาล (กรม, กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลรักษาความสงบภายในเมืองหลวง

"ด้วยกระทรวงต่างประเทศมีหนังสือมาว่าด้วยเรื่องคนญวนที่

กระทรวงนครบาลจับตัวไว้ ฝรั่งเศสมีหนังสือนัดจะมาขอตัว"
(ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ภาค 3 ตอน 1
หน้า 2)

4) เมือง (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งรับผิดชอบปกครองท้องที่ใน
เมืองหลวง

"อนึ่งกระทรวงเมืองนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้า
น้องยาเธอกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ซึ่งได้เป็นกอมิตตีผู้หนึ่งแต่
ก่อนนั้นเป็นเสนาบดีว่าการกรมพระนครบาล"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 13 หน้า 97)

5) วัง (กรม, กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่รักษาความสงบ
เรียบร้อยภายในพระบรมมหาราชวัง

"เสนาบดีกระทรวงวังมีอำนาจบังคับการเดินรถได้ทุกอย่าง"

(ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ภาค 3 ตอน 1 หน้า
82)

1.2.2 หน่วยงานส่วนภูมิภาค

1) ประเทศราช

ใช้ในความหมายว่า เมืองซึ่งสวามิภักดิ์กับเมืองอื่นมีเจ้านคร
ปกครองตนเอง แต่ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการมาตาม
กำหนดเวลา

"...เว้นไว้แต่หัวเมือง ฤๅตำบล ฤๅประเทศราชแห่งใดแห่ง
หนึ่ง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 13 หน้า 18)

2) เมืองขึ้น

ใช้ในความหมายว่า เมืองซึ่งอยู่ใต้การปกครองของเมืองอื่น

"ทุกวันนี้ราษฎรในเมืงพระตะบองแลเมืองเสียมราฐแลใน

เขตแขวงเมืองขึ้นของเมืองทั้งสองนี้..."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 17 หน้า 55)

3) เมืองจัตวา

ใช้ในความหมายว่า เมืองซึ่งขึ้นกับเมืองใหญ่

"เมืองปราณบุรี เมืองประจวบคีรีขันธ์ เมืองกำเนิดนพคุณ ซึ่งได้จัดเป็นอำเภออยู่ในเวลานี้ เหนือรวมเมืองทั้ง 3 ขึ้นเป็นเมืองจัตวา เรียกว่า เมืองประจวบคีรีขันธ์"

(ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ภาค 1)

4) หัวเมือง

ใช้ในความหมายว่า เมืองต่างๆภายในอาณาจักรซึ่งมิใช่เมืองหลวง

"เรื่องที่จะคิดแบ่งข้าราชการในกระทรวงมหาดไทยเป็น 2 ชนิดคือประจำการในกระทรวง ไม่ย้ายถอนในหัวเมือง"

(ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ภาค 1)

5) หัวเมืองขึ้น

ใช้ในความหมายว่า เมืองซึ่งอยู่ใต้การปกครองของเมืองอื่น

"...ในเรื่องเมืองเงินว่าเป็นหัวเมืองขึ้นแก่เมืองหลวงพระบาง"

(ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ภาค 2)

1.3.2 กฎระเบียบในการปกครอง

1) กฎหมาย

ใช้ในความหมายว่า คำสั่งของผู้มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดินเพื่อกำหนดให้ราษฎรกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง

"ถ้าผู้ใดกินถาขายถาดึงขายน้ำสุราใดซึ่งมิได้เสียภาษีเข้าถาภาษีขึ้นในที่ควรจะต้องเสียตามความในมาตรา 4 แห่งกฎหมาย นี้ในบ้านเมืองถาที่แห่งใดในแผ่นดินสยาม..."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 9 หน้า 40)

2) จารีตนครบาล

ใช้ในความหมายว่า วิธีสอบสวนผู้ต้องหา

"วิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาลซึ่งมีอยู่ในพระราชกำหนดกฎหมายตั้งมาแต่ปางก่อน..."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 15 หน้า 243)

3) พระราชบัญญัติ

ใช้ในความหมายว่า บทบัญญัติที่พระมหากษัตริย์ทรงตราขึ้นเป็นกฎหมาย

"มีพระบรมราชโองการ มา ณ พระบัณฑูรสุรสิงหนาทให้ตั้งพระราชบัญญัติไว้..."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 8 หน้า 29)

1.3.3 หนังสือทางราชการก. สิ่งที่ใช้เป็นหลักฐาน1) แกงไต

ใช้ในความหมายว่า การเอามือทาบลงบนกระดาดแล้วขีดเส้นที่ปลายนิ้วขีดหนึ่ง สันมือขีดหนึ่งใช้เป็นหลักฐานในกรณีที่เกิดสงสัยต้องการพิสูจน์เจ้าของหนังสือนั้นๆ

"ทวยราษฎรภู่หนีถือสินแก่กันแต่ต่ำลิ่งขึ้นไปให้มีกรรมธรรมแกงไตเป็นสำคัญ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 8 หน้า 21)

2) ตราแดง

ใช้ในความหมายว่า หนังสือสำหรับที่ดินซึ่งเจ้าพนักงานออกให้เจ้าของนาเพื่อประโยชน์ในการเก็บอากรค่านา

"บรรดาตราแดงใบจองเดิมสำหรับที่ดินในทุ่งบ้านแบ่ง..."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 18 หน้า 177)

3) บัญชีสามะโนคร้ว

ใช้ในความหมายว่า บัญชีซึ่งบันทึกจำนวนคน ชื่อของบุคคลแต่ละครัวเรือน

"จะแต่งข้าหลวงออกตรวจตามบัญชีสามะโนคร้วในกรุงเทพฯ และหัวเมืองชั้นในซึ่งทำไว้แต่ก่อน"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 9 หน้า 161)

4) ใบจอง

ใช้ในความหมายว่า หนังสือแสดงการยอมให้เข้าครอบครองที่ดิน

"ให้เสนาบดีกระทรวงเกษตรราธิการมีอำนาจที่จะออกประกาศบอกเลิกตราแดง ใบจอง ใบเหยียบย่ำของเก่าในท้องที่ซึ่งออกโฉนดใหม่ตั้งแต่วันพ้นกำหนดไป"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 19 หน้า 324)

5) ใบเหยียบย่ำ

ใช้ในความหมายว่า เอกสารสำคัญในการครอบครองที่ดิน

"ให้เสนาบดีกระทรวงเกษตรราธิการมีอำนาจที่จะออกประกาศบอกเลิกตราแดง ใบจอง ใบเหยียบย่ำของเก่าในท้องที่ซึ่งออกโฉนดใหม่ตั้งแต่วันพ้นกำหนดไป"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 19 หน้า 324)

6) ปี่

ใช้ในความหมายว่า ครั้งที่ประทับตราผูกข้อมือคนจีนเป็นหลักฐานสำคัญว่า คนจีนจ่ายเงินแทนการเกณฑ์แรงงานแล้ว

"ถ้าผูกปี่ ได้คงอยู่แต่ตามจำนวนเดิมไม่ยิ่งไม่เกินขึ้นไป"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 8 หน้า 27)

7) หางว่าว

ใช้ในความหมายว่า กระดาษแผ่นยาวใช้จดบัญชีชื่อเลข

"เจ้าหมู่ทั้งปวงที่ได้ส่งเงินค่าราชการซึ่งค้างเก่าใน 5 จำนวนแล้วแลยื่นหางว่าวจำหน่ายชำระเสร็จแล้ว"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 11 หน้า 130)

ข. สิ่งที่เจ้าหน้าที่ใช้ติดต่อกัน

1) ท้องตรา

ใช้ในความหมายว่า หนังสือราชการซึ่งส่วนกลางมีไปยังหัวเมือง
"บันดาท้องตราซึ่งเจ้ากระทรวงจะมีไปยังหัวเมืองให้เสนาบดี
เจ้ากระทรวงนั้นลงนามด้วยลายมือตนประจำในท้ายท้องตรา
ทุกฉบับ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 13 หน้า 129)

2) บัตรหมาย

ใช้ในความหมายว่า หนังสือราชการ
"... เป็นหน้าที่ของกรมการอำเภอจะต้องสั่งกำนันผู้ใหญ่บ้านให้
เอาตัวผู้นั้นส่งไปตามคำสั่งในโฉนดบัตรหมาย"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 16 หน้า 55)

3) ใบบอก

ใช้ในความหมายว่า หนังสือราชการที่หัวเมืองมีมาถึงส่วนกลาง
แต่ต้องให้มีใบบอกเข้ามาวางเวรแลบอกมายังกระทรวง
เกษตราธิการด้วย"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 13 หน้า 19)

4) ศุภอักษร

ใช้ในความหมายว่า หนังสือราชการจากส่วนกลางมีไปยัง
หัวเมือง หรือ หัวเมืองประเทศราช

"กระทรวงมหาดไทยได้มีศุภอักษรแลสารตราตรงมายัง
เจ้าสนามหลวง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 17 หน้า 455)

5) สารตรา

ใช้ในความหมายว่า หนังสือราชการที่กระทรวงออกไปยัง
หัวเมือง

"กระทรวงมหาดไทยได้มีศุภอักษร แลสารตราตรงมายัง

เค้าสนามหลวง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 17 หน้า 455)

1.3.4 สิ่งที่รัฐเก็บจากประชาชน

1) ค่าราชการ

ใช้ในความหมายว่า เงินที่ชายฉกรรจ์เสียให้รัฐบาลในการที่ไม่ต้องถูกเกณฑ์เข้ารับราชการ

"แต่ยังหาได้กำหนดวันที่จะเอาเงินค่าราชการมาส่งต่อแก่เจ้าพนักงานวันใดแก่ผู้ใดไม่"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 9 หน้า 198)

2) พาสี หรือ ภาษี

ใช้ในความหมายว่า ค่าสิ่งของซึ่งเก็บตามจำนวนสินค้า

"และผู้ซื้อช่วงออกไปนั้นหาเรียกภาษี ตามพิกัดท้องตราไม่"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 8 หน้า 66)

3) สมภักศร

ใช้ในความหมายว่า อาคารซึ่งเรียกเก็บจากต้นไม้

"บรรดาถาวรหรือไร่อันมีต้นไม้ที่ตอดด้วยพิกัดอาคารจะต้องเสียอาคารสมภักศร ทั้งหมด"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 17 หน้า 37)

4) สร้อย

ใช้ในความหมายว่า สิ่งของซึ่งเก็บจากบุคคลแทนการเกณฑ์แรงงาน

"การเก็บเงินสร้อยต้นไม้เงินทอง...."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 20 หน้า 436)

1.3.5 สิทธิอำนาจต่างๆของประชาชน

1) คักดินา

ใช้ในความหมายว่า ระบบการกำหนดคักดีด้วยตัวเลขเพื่อบอกสถานะของคนในแผ่นดินตั้งแต่พระมหากษัตริย์ - ทาส

"ตำแหน่งราชทูตซึ่งไปอยู่ในเมืองต่างประเทศนั้นเป็นตำแหน่งใหญ่สำคัญแต่ผู้ที่ได้รับตำแหน่งนั้นมีคักดินาต่างหากกัน"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 11 หน้า 22)

3. ศัพท์กลุ่มฝ่ายตุลาการ

3.1 บุคคล

1) ลูกขุน

ใช้ในความหมายว่า คณะผู้พิพากษาศาลชั้นคดี

"ให้อธิบดีความแลลูกขุนฯศาลตระลาการ ลูกขุนแม่กองบอกกับลูกความของตัวเสียให้รู้ให้เข้าใจ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 10 หน้า 142)

3.3 หนังสือราชการ

1) ฎีกา

ใช้ในความหมายว่า คำร้องทุกข์ซึ่งยื่นถวายพระเจ้าแผ่นดิน

"จึงโปรดเกล้าฯให้ราษฎรทูลเกล้าถวายฎีกาเลื่อนมาในวันพระทุกวันพระ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 10 หน้า 141)

2. คัพที่แสดงแนวคิดทางการเมืองการปกครองที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก

1. ฝ่ายบริหาร

1.1 บุคคล

1.1.1 ผู้ปกครอง

1.1.1.1 ผู้ปกครองส่วนกลาง

1) กงสุล

ใช้ในความหมายว่า เจ้าพนักงานที่รัฐบาลต่างประเทศตั้งให้เป็นผู้ดูแลผลประโยชน์และคนในบังคับ

"กงสุลฤาไวกงสุลมีอำนาจตามหนังสือสัญญาที่จะได้ไปอยู่ในเวลาทำระนั้น"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 11 หน้า 114)

2) คอเวอนแมนต์

ใช้ในความหมายว่า กลุ่มบุคคลซึ่งทำหน้าที่บริหารประเทศ

"แลคอเวอนแมนต์ อังกฤษในฝ่ายอินเดียก็ต้องช่วยป้องกันคนในบังคับสยาม"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 8 หน้า 145)

3) เคาน์ซิลลอร์ ออฟสเทต

ใช้ในความหมายว่า ที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน

"...จะทรงตั้งราชตระกูลและข้าราชการซึ่งมีตระกูล และมีสติปัญญาอ่อนไหวเฉียบแหลมรอบรู้ในราชกิจการต่างๆที่มีชื่อเสียงปรากฏเป็นที่ปฤษาราชการแผ่นดิน ซึ่งเรียกตามภาษาอังกฤษว่า เคาน์ซิลลอร์ออฟสเทต"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 8 หน้า 172)

4) เคานเวอเนอ

ใช้ในความหมายว่า ผู้สำเร็จราชการ

"อนึ่งข่าวที่เคานเวอเนอสิงคโปร์มากลันตัน ตรังกานูท่าไม

จึงไม่มีใครรู้แ้ว"

(ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ภาค 4 หน้า 130)

5) ปรีวีเคาน์ซินส์

ใช้ในความหมายว่า คณะที่ปรึกษาในองค์พระมหากษัตริย์

"ท่านปรีวีเคาน์ซินส์ต้องปรึกษาบกกงสุลต่างประเทศ 4 นาย.."

(ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ภาค 3 หน้า 34)

6) ปรีวีเคาน์ซิลลอร์

ใช้ในความหมายว่า ที่ปรึกษาในองค์พระมหากษัตริย์

"..ถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินจะโปรดตั้งผู้ใดให้เป็น

ปรีวีเคาน์ซิลลอร์ ที่ปรึกษาในพระองค์.."

(ประชุมกฎหมายประจําคกเล่ม 8 หน้า 185)

7) ปลัดทูลฉลอง

ใช้ในความหมายว่า ผู้ช่วยเจ้ากระทรวง

"นับตั้งแต่ราชปลัดทูลฉลอง ที่เรียกตามภาษาอังกฤษว่า

(อันเดอร์ซีเกรตารี)...."

(ประชุมกฎหมายประจําคกเล่ม 12 หน้า 99)

8) เปร์ลีเดนต์

ใช้ในความหมายว่า ประธานาธิบดี

"เมื่อเปร์ลีเดนต์ลูเบไปครั้งนี้ ลูกชายเล็กไปเข้ากองเดินผ่าน

กับพวกทหารฟินแลนด์"

(ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ภาค 4 หน้า 93)

9) เยเนรอลแอดไวเซอ

ใช้ในความหมายว่า ที่ปรึกษาราชการทั่วไป

"เจ้าพระยาอภัยราชามอบอำนาจที่เยเนรอลแอดไวเซอให้

ไปว่ากล่าวกับกําปะน็รราง"

(ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ภาค 3 หน้า 65)

10) รัฐบาล

ใช้ในความหมายว่า กลุ่มบุคคลซึ่งทำหน้าที่บริหารประเทศ
 "รัฐบาลมีอำนาจตรวจสอบคณบดีและบาณัติของบริษัทได้
 เสมอ"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 21 หน้า 141)

11) รัฐมนตรี

ใช้ในความหมายว่า ผู้บัญชาการกระทรวง และผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงตั้งเป็นที่ปรึกษา

"..แลในรัฐมนตรีสถานันให้มีจำนวนรัฐมนตรีเป็นที่ปรึกษาคือพวกที่ 1 เสนาบดี ถ้าผู้แทนเสนาบดีในเวลานั้น กับพวกที่ 2 เป็นผู้ซึ่งจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งขึ้นอีกไม่น้อยกว่า 12 นายนั้น"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 14 หน้า 214)

12) รัฐมนตรีสภา

ใช้ในความหมายว่า ที่ประชุมปรึกษากฎหมายสำหรับประเทศ
 "ให้มีรัฐมนตรีสภา คือที่ประชุมปรึกษากฎหมายสำหรับแผ่นดินอันหนึ่งขึ้นสำหรับพระราชอาณาจักรนี้"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 14 หน้า 214)

13) เสนาบดี

ใช้ในความหมายว่า ผู้บัญชาการกระทรวง

"อนึ่งตำแหน่ง เสนาบดี ผู้ว่าการกรมพระนครบาลเป็นตำแหน่งใหม่..."

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 11 หน้า 16)

14) ลิสต์เลติฟแอดไวเซอ

ใช้ในความหมายว่า ที่ปรึกษาว่าด้วยการออกกฎหมาย

"จึงได้ให้เสนาบดียุติธรรมตั้งมองซิเออร์ปาตูที่ปรึกษากฎหมายเป็นกรรมการตำแหน่ง ลิสต์เลติฟแอดไวเซอ"

(ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 เล่ม 1)

1.1.1.2 ผู้ปกครองส่วนภูมิภาค

1) กอมมิแซ

ใช้ในความหมายว่า นายอำเภอ

"...แล้วกอมมิแซบ้านม่วงพากำมะดองนายทหารมาหา
พระอุบลกิจประชากรและเจ้าราชดน้อย"

(ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ภาค 4 หน้า 195)

2) แก้บ้าน

ใช้ในความหมายว่า ผู้ปกครองหมู่บ้านในเขตมณฑลพายัพและอีสาน
ต่อมาเปลี่ยนเรียกผู้ใหญ่บ้าน

"ถ้าเก็บเงินได้ในเขตรแดนมากน้อยเท่าใด ให้ผู้แก้บ้าน
เจ้าของท้องแคว้นเอาสิบหีบหนึ่งในเงินค่านานั้นจากเสนา
แบ่งแก้บ้านสามส่วน"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 10 หน้า 151)

3) กำนัน

ใช้ในความหมายว่า ผู้ปกครองตำบล

"ให้ผู้ใหญ่บ้านทั้งปวงในตำบลเลือกกันเป็นกำนันนายตำบลคน 1"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 16 หน้า 34)

4) ข้าหลวงเทศาภิบาล

ใช้ในความหมายว่า ผู้บังคับการมณฑล

"ข้าหลวงเทศาภิบาลเห็นจำเป็นต้องตั้งศาลพิเศษขึ้นในมณฑล
ใดตำบลใด..."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 15 หน้า 57)

5) ข้าหลวงใหญ่

ใช้ในความหมายว่า ผู้บังคับการมณฑลพายัพและมณฑล
ตะวันออกเฉียงเหนือ

"ด้วยกระทรวงมหาดไทยได้รับใบบอกพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์
ข้าหลวงใหญ่ มณฑลพายัพ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 21 หน้า 202)

- 6) นายแขวง
 ใช้ในความหมายว่า หัวหน้าผู้ปกครองอำเภอ ซึ่งต่อมาเปลี่ยน
 เป็นนายอำเภอ
 "ถ้าเป็นบ้านไกลให้นายแขวงแต่งพนักงานออกตรวจเก็บ"
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 17 หน้า 296)
 "นายแขวงเรียกว่านายอำเภอ"
 (ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ภาค 1)
- 7) นายอำเภอ
 ใช้ในความหมายว่า หัวหน้าผู้ปกครองอำเภอ
 "นายอำเภอคนหนึ่งถือศักดินา 600 ไร่ เป็นผู้บังคับรับผิดชอบ
 ในราชการประดามีในอำเภอทั่วไป"
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 16 หน้า 46)
- 8) ปลัดมณฑล
 ใช้ในความหมายว่า ผู้ช่วยสมุหเทศาภิบาล
 "ตำแหน่งปลัดมณฑลปราจีนที่ว่างอยู่ควรให้หม่อมอุทุมพงษ์เพ็ญ
 สวัสดิ์เป็นนั้นทราบแล้ว"
 (ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 เล่ม 1)
- 9) ผู้ใหญ่บ้าน
 ใช้ในความหมายว่า ผู้ปกครองหมู่บ้านซึ่งราษฎรได้เลือกขึ้น
 "ในหมู่บ้าน 1 ให้ราษฎรชายหญิงซึ่งตั้งบ้านเรือนหรือจอดเรือ
 แพร่ประจำอยู่ในหมู่บ้านนั้นประชุมกันเลือกเจ้าบ้านผู้เป็นที่
 นับถือของตนเป็นผู้ใหญ่บ้าน คน 1"
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 16 หน้า 25)
- 10) ผู้ว่าราชการเมือง
 ใช้ในความหมายว่า หัวหน้าผู้ปกครองจังหวัด ต่อมาเปลี่ยน
 เรียก ผู้ว่าราชการจังหวัด
 "ให้ผู้ว่าราชการเมืองซึ่งได้รับอนุญาต และข้อบังคับ
 ขอกระษेत्रาธิบติจัดการตั้งตลาด"
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 13 หน้า 19)

- 11) เรลิดেন্ট
 ใช้ในความหมายว่า ข้าหลวงเทศาภิบาล
 "ข้าหลวงให้เป็นผู้ตรวจตรากำกับอย่างเรลิดেন্টนั้น..."
 (ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ภาค 1)
- 12) สารวัด
 ใช้ในความหมายว่า ผู้ช่วยกำนัน
 "ในตำบลหนึ่งให้มีสารวัดสำหรับเป็นผู้ช่วยการรับใช้สรอย
 ของกำนัน 2 คน"
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 16 หน้า 45)
- 13) แอดซิลตัน เรลิดেন্ট
 ใช้ในความหมายว่า ผู้ช่วยผู้บังคับการมณฑล
 "เมื่อมีการที่จะต้องหาหรืออันใด แอดซิลตัน เรลิดেন্টนำความ
 เสนอเรลิดেন্ট คือ เทศาภิบาล"
 (ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ภาค 1)

1.1.2 ผู้ถูกปกครอง

1. คนในบังคับ
 ใช้ในความหมายว่า ชาวต่างประเทศซึ่งเข้ามาอาศัยใน
 ประเทศอื่นและอยู่ในความดูแลของกงสุลชาติตนซึ่งมาประจำ
 อยู่ประเทศนั้น
 "ถ้าเป็นคนในบังคับกงสุลต่างประเทศก็ให้เจ้าภาชิมอบตัวเจ้า
 ของผืนกับผืนที่จับได้ให้เจ้าเมืองกรมการบอกส่งลงมา ณ
 กรุงเทพมหานคร"
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 8 หน้า 62)
- 2) ลับแขก
 ใช้ในความหมายว่า ชาวต่างประเทศซึ่งเข้ามาอาศัยใน
 ประเทศอื่นและอยู่ในความดูแลของกงสุลชาติตนซึ่งมาประจำ
 อยู่ประเทศนั้น
 "ทุกวันนี้ จีน แขก ฝรั่งเศส ลับแขกต่างๆ ซึ่งไปทำมาหากิน ณ

เมืองประเทศราชแลหัวเมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวานั้นบางทีอาจจะทำสัญญากับผู้ครองเมือง"

(ประชุมกฎหมายประจําศก เล่ม 8 หน้า 231)

1.2 หน่วยงาน

1.2.1 หน่วยงานส่วนกลาง

1) กรม

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานใหญ่มีหน้าที่รับผิดชอบงานฝ่ายต่าง ๆ และ หน่วยงานรองจากกรมใหญ่

"...ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้แยกกรมทหารบก ทหาร เรือ ออกจากกรมพระกระลาโหม..."

(ประชุมกฎหมายประจําศก เล่ม 12)

ต่อมาใช้ในความหมายว่า หน่วยงานย่อยรองจากกระทรวง

"...แลรวมกรมโทรเลขไปรษณีย์เข้าในกระทรวงโยธาธิการ"

(ประชุมกฎหมายประจําศก เล่ม 12)

2) กระทรวง

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานของรัฐบาลแผนกหนึ่งๆ

มีหัวหน้าเป็นเสนาบดี หรือรัฐมนตรี

"เรื่องคิดที่จะแบ่งข้าราชการในกระทรวงมหาดไทยเป็น 2 ชนิด คือ ประจําการในกระทรวง"

(ประชุมพระราชหัตถเลขาภาค 1)

3) เกษตรราชการ (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการเพาะปลูกและการป่าไม้

"น่ากลัวถ้าอินนิเยชออกไปจะต้องชูดคลองออกไปถึงลำน้ำราชบุรี แต่ให้ไปตรวจดูก็ได้สั่งกระทรวงเกษตรราชการ ด้วยแล้ว"

(ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ภาค 1)

4) กระลาโหม (กระทรวง)

สมัยรัชกาลที่ 5 ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานดูแลการทหาร

บก ทหารเรือ และเครื่องสรรพาวุธ

"ให้เสนาบดีกระทรวงกระลาโหมมีหน้าที่เป็นผู้กำกับรักษาการ
ทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับทหารบก ทหารเรือ และเครื่องสรรพาวุธ
ยุทธภัณฑ์..."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 14 หน้า 205)

5) ว่าการต่างประเทศ (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการติดต่อกับต่างประเทศ
"กระทรวงว่าการต่างประเทศได้รับหนังสือ..."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 16 หน้า 539)

6) โทรเลขและไปรษณีย์ (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการไปรษณีย์ซึ่งต่อมา
รวมกับกระทรวงโยธาธิการ

"ในปื้มแมเบญจศก" จุลศักราช 1245 ร.ศ. 102 ได้ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าให้เติมกระทรวงโทรเลขและไปรษณีย์
ขึ้นใหม่"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 13 หน้า 95)

7) ธรรมการ (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการศึกษาและการศาสนา
เดิมเรียก กระทรวงธรรมการแลศึกษาธิการแล้วเปลี่ยนเรียก
กระทรวงธรรมการ

"ด้วยพระญาณไตรโลกมีหนังสือแจ้งมายังกระทรวงธรรมการ"

(ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 เล่ม 1)

8) ธรรมการและศึกษาธิการ (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ดูแลการศึกษาและการ
ศาสนา

"อนึ่งกระทรวงธรรมการแลศึกษาธิการที่ว่างอยู่... ทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายพระยาภาสกรวงษ์เสนาบดี
กระษेत्रพาดิษยการมาเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการแล

ศึกษาธิการ"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 13 หน้า 98)

9) พระคลังมหาสมบัติ (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการเงินของแผ่นดิน
 "กระทรวงพระคลังมหาสมบัติมีหน้าที่สำหรับจ่ายรักษาเงิน
 แผ่นดินทั้งสรรพราชสมบัติพัสดุทั้งปวง"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 12 หน้า 133)

10) มหาดไทย (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ปกครองหัวเมือง
 ฝ่ายเหนือเมื่อมีการปรับปรุงการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5
 หน้าที่ราชการของกระทรวงมหาดไทยเปลี่ยนแปลงไป คำว่า
 มหาดไทย จึงใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่
 ปกครองดูแลราชอาณาจักร ยกเว้นเขตกรุงเทพฯ

"บรรดาหัวเมืองชั้นในชั้นนอก และเมืองประเทศราชที่แบ่ง
 เป็นปักษ์ใต้อยู่ในกระทรวงกลาโหมก็ดี เป็นฝ่ายเหนือ
 อยู่ในกระทรวงมหาดไทยก็ดี แลอยู่ในกระทรวงต่างประเทศ
 ก็ดี ตั้งแต่บัดนี้สืบไปให้อยู่ในบังคับบัญชากระทรวงมหาดไทย"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 14 หน้า 205)

11) มูรธาธร (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลเอกสารและการโต้ตอบ
 จดหมาย รวมทั้งตราพระราชลัญจกร
 "แลกรมพระอาลักษณ์มีราชการหน้าที่มากยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนหลาย
 เท่าจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกเป็นกระทรวงใหญ่
 เรียกว่า กระทรวงมูรธาธร

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 13 หน้า 96)

12) ยุติธรรม (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งรับผิดชอบการตัดสินคดีความ
ทั้งปวง

"จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นได้
บังคับบัญชาคดีความทั้งปวง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 13 หน้า 75)

13) ยุทธนาธิการ (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ในการดูแลการ
ทหารบกและทหารเรือ

"แลในปีกุน นพศก 20 จุลศักราช 1249 (ร.ศ. 106) ได้
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้แยกกรมทหารบก ทหารเรือออก
จากกรมพระกระลาโหมตั้งกรมยุทธนาธิการขึ้น"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 12)

ต่อมาใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ดูแลการ
ทหารบก

"แลกระทรวงยุทธนาธิการนั้นทรงพระราชดำริเห็นว่าราชการ
จัดลงเป็นแบบแผน แลควรให้แก้กระทรวงเป็น
กรมยุทธนาธิการบังคับบัญชากรมทหารบกทั้งปวง...."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 12)

14) โยธาธิการ

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ดูแลการก่อสร้างต่าง
ๆ "ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ตั้งกรมโยธาธิการขึ้นสำหรับที่
จะได้บังคับบัญชาโยธาการก่อสร้างทั้งปวง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 12 หน้า 63)

ต่อมาใช้ในความหมายว่าหน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ดูแลการก่อสร้าง
ต่าง ๆ และ การไปรษณีย์โทรเลข

"ในรัตนโกสินทรศก 109 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้
รวมการโยธาต่างๆที่อยู่ในกระทรวงต่างๆขึ้นแลรวมกรม
โทรเลขไปรษณีย์เข้าใน กระทรวงโยธาธิการ"

(ประชุมกฎหมายประจำศก)

15) ราชเลขานุการ (กรม)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการโต้ตอบจดหมายและเอกสารต่าง รวมทั้งตราพระราชลัญจกร

เดิมเรียกกระทรวงมูรธาธร ต่อมาได้ยกเลิกกระทรวงมูรธาธร "จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกกระทรวงมูรธาธรเสีย ให้คงมีแต่สภานายกรัฐมนตรีบังคับบัญชาการทั่วไปตามหน้าที่ เสนาบดีกระทรวงมูรธาธรได้เคยบังคับบัญชามานั้นทั้งสิ้นให้ขึ้นอยู่กับกรมราชเลขานุการ"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 15 หน้า 152)

16) ศุขาภิบาล (กรม)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการลาธารณสุขประจำท้องถิ่น

"การซ่อมคลองควรให้อยู่ในหน้าที่กรมศุขาภิบาล"

(ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ภาค 3 ตอน 1 หน้า 192)

1.2.2 หน่วยงานส่วนภูมิภาค1) โกโลนีน

ใช้ในความหมายว่า เมืองซึ่งเป็นเมืองขึ้น

"... เบนอันว่าเราต้องพูดกับพวกโกโลนีน..."

(ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ภาค 4 หน้า 124)

2) กิ่งอำเภอ

ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคซึ่งมีขนาดเล็กกว่าอำเภอ เดิมอยู่ในการปกครองของอำเภอแต่ไม่สามารถปกครองได้ทั่วถึง จึงแยกเป็นกิ่งอำเภอ

"บางอำเภอท้องที่พอประมาณแต่มีจำนวนผู้คนมากถึง 4 หมื่น 5 หมื่น มีการมากกว่ากรมการอำเภอจะตรวจและทำได้ทั่วถึง แต่จะตั้งแยกออกเป็นอีกอำเภอหนึ่งต่างหากท้องที่ก็เลิกไป ดังนั้นจึงควรจัดตั้งกิ่งอำเภอ ขึ้นในอำเภอนั้น"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 19)

3) แขวง

ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาครองจากเมืองใช้เรียกในมณฑลอิสานและมณฑลพายัพต่อมาเปลี่ยนเป็นเรียก อำเภอ

".. ขออนุญาตเปลี่ยนนามแขวงเสียใหม่ให้ตรงกับความเข้าใจของราษฎรเมืองนครเชียงใหม่คือ (1) แขวงแม่ขาน เปลี่ยนเป็นแขวงสันป่าตอง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 19 หน้า 261)

4) ตำบล

ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาครองจากอำเภอ ประกอบด้วยหมู่บ้านหลายหมู่บ้านมีกำนันเป็นผู้ปกครอง "หลายหมู่บ้านรวมกันราว 10 หมู่บ้านจัดให้เป็นตำบลหนึ่ง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 16 หน้า 33)

5) มณฑล

ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคซึ่งรวมเมืองหลายเมืองเข้าด้วยกัน

"ในกฎเสนาบดีสำหรับอากรการพนันในมณฑลขึ้นในอนุญาตให้เล่นได้ทุกการนั้น.."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 19 หน้า 21)

6) เมือง

ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคของไทย ประกอบด้วยอำเภอหลายอำเภอ

"ให้ข้าหลวงใหญ่กำหนดแบ่งเมืองในมณฑลออกเป็นแขวง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 17 หน้า 391)

7) สุขาภิบาล

ใช้ในความหมายว่า การปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งให้ประชาชนปกครองตนเอง

"วิธีจัดการสุขาภิบาลให้มีเป็น 2 อย่าง..."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 22 หน้า 349)

- 8) หมู่บ้าน
 ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาครองจาก ตำบลมี ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปกครอง
 "บ้านหมู่ 1 จำนวนเจ้าบ้านราว 10 บ้านหรือราษฎรชายหญิง ประมาณ 100 คนให้จัดเป็นหมู่บ้านหนึ่ง"
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 16 หน้า 25)
- 9) อำเภอ
 ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาครองจาก เมืองหรือจังหวัด
 "ท้องทุ่งที่ราบที่มีพลเมืองมากกำหนดโดยจำนวนพลเมืองราว 10000 คนเป็นประมาณให้กำหนดเป็นท้องที่อำเภอ"
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 16 หน้า 45)

1.3 หลักการและวิธีการ

1.3.2 กฎระเบียบที่ใช้ในการปกครอง

- 1) กฎมณเฑียรบาล
 ใช้ในความหมายว่า ข้อบังคับเกี่ยวกับราชประเพณีอันมีระเบียบแบบแผนซึ่งพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ยึดถือปฏิบัติในพระราชสำนัก
 "...คงใช้ตามพระราชกำหนดซึ่งปรากฏชื่อว่ากฎมณเฑียรบาล"
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 11 หน้า 66)
- 2) กฎหมายไค้ด
 ใช้ในความหมายว่า ประมวลกฎหมาย
 "แลกฎหมายไค้ดจะออกใช้ในเร็ววันนี้แล้ว"
 (ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ภาค 1)
- 3) กฎเสนาบดี
 ใช้ในความหมายว่า ข้อบังคับซึ่งเจ้ากระทรวงได้ตราขึ้นเพื่อใช้บังคับ ต่อมาเปลี่ยนเรียกว่า "กฎกระทรวง"
 "ให้เสนาบดีมีอำนาจที่จะออกกฎเสนาบดีตั้งอัตราค่าอนุญาตให้

เล่นการพนันอย่างใดๆ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 19 หน้า 11)

4) พระราชกฤษฎีกา

ใช้ในความหมายว่า กฎหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงตราขึ้นโดยคำแนะนำของเสนาบดี

"แลมีพระราชกฤษฎีกาบังคับไว้ในลักษณะอาญาหลวงมาตรา 18 ว่ามีผู้มาฆ้องฆ่าทูลฉลองสุลิมพระบาทด้วยคดีประการใดๆให้เอาคดีนี้เพื่อความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาก่อน"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 13 หน้า 147)

5) มาแชลลอ

ใช้ในความหมายว่า กฎซึ่งประกาศใช้ในยามบ้านเมืองเกิดเหตุการณ์คับขัน

"เจ้าพระยาสุรศักดิ์ว่าเป็นการคล้อยคล้อยคล้าจากที่รู้ว่าเมืองซึ่งทหารปกครอง ซึ่งเรียกว่าปกครองโดยมาแชลลอ ก็เห็นควรจะเป็นทางทหาร.."

(ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 เล่ม 2 หน้า 325)

1.3.5 สิทธิอำนาจต่างๆของประชาชน

1) ลิสบาตี

ใช้ในความหมายว่า เสรีภาพ

"จะเป็นด้วยลิสบาตี ลิสบาตอะไรต่างๆ อย่างฝรั่งไม่เข้าอกเข้าใจ"

(ประชุมพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ภาค 4 หน้า 143)

2. ศัพท์ผ่านนิติบัญญัติ

2.1 บุคคล

1. โปลิติคัลปาร์ตี

ใช้ในความหมายว่า พรรคการเมือง หรือบุคคลซึ่งรวมตัวกัน
เพื่อการเมือง

"ส่วนความเห็นท่านพวกที่รู้การในประเทศยุโรปละเอียดนั้น
เห็นว่าเพราะเขามีปาลิแมนต์ที่ประชุมใหญ่ มีโปลิติคัลปาร์ตี.."

(พระบรมราชาธิบายว่าด้วยความสามัคคี)

2.2 หน่วยงาน

1) ปาลิแมนต์

ใช้ในความหมายว่า ที่ประชุมการบ้านเมือง

"..จนเห็นว่าจำเป็นต้องมีปาลิแมนต์ที่ราษฎรประชุมปรึกษา
ราชการ"

(พระบรมราชาธิบายว่าด้วยความสามัคคี)

2.3 วิธีการ

1) โปรเตด

ใช้ในความหมายว่า คัดค้าน หรือ ไม่เห็นด้วย

"ไม่เข้าใจว่าด้วยเหตุใดจึงสั่งให้โปรเตดด้วยหนังสือโปรเวด"

(ประมวลพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 เล่ม 2)

3. ศัพท์กลุ่มฝ่ายตุลาการ

3.1 บุคคล

1) ผู้พิพากษา

ใช้ในความหมายว่า ผู้พิจารณาตัดสินคดี

"ผู้พิพากษาซึ่งจะพิจารณาแลพิพากษาคดีชั้นอุทธรณ์นั้นให้มี
จำนวนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปจึงจะเปนองค์คณะได้"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 22 หน้า 241)

2) อัยการ

ใช้ในความหมายว่า เจ้าหน้าที่รับผิดชอบในคดีการไต่สวน
ฟ้องร้อง

"ให้มีอัยการไว้สำหรับเป็นทนายแผ่นดินแทนรัฐบาลในศาลทั้งปวง"
(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 22 หน้า 251)

3) อนุญาโตตุลาการ

ใช้ในความหมายว่า ผู้ชำระตัดสินความซึ่งทั้งโจทก์และจำเลย
ยินยอมพร้อมใจกันตั้งให้ตัดสินความ

"บรรดาข้อความในมาตราที่จะกล่าวต่อไปนี้ว่าด้วยวิธีตั้ง
อนุญาโตตุลาการ ให้ชำระแลตัดสินนั้นให้ใช้ได้แต่ในคดีที่
โจทก์จำเลยทั้ง 2 ฝ่ายยินยอมตกลงกันทำหนังสือบริคณห์สัญญา"
(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 16 หน้า 223)

3.2 หน่วยงาน1) ศาลแขวง

ใช้ในความหมายว่า ศาลชำระความประจำท้องที่อำเภอ
"แลศาลแขวงบังคับคดีตามอำนาจได้ในท้องที่ซึ่งเสนาบดี
กระทรวงยุติธรรมจะกำหนดแขวงให้ว่ากล่าวมากน้อย
เท่าใดก็ได้"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 22 หน้า 245)

2) ศาลฎีกา

ใช้ในความหมายว่า ศาลซึ่งชำระความชั้นสุดท้าย
"...คงให้แบ่งศาลทั้งปวงเป็นศาลฎีกาแผนกหนึ่งรับผิดชอบต่อ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 22 หน้า 238)

3) ศาลมณฑล

ใช้ในความหมายว่า ศาลชำระความประจํามณฑล
"ศาลมณฑลบังคับคดีได้ตามอำนาจศาลตลอดเขตมณฑล
เทศาภิบาลซึ่งตั้งศาลนั้น"
(ประชุมกฎหมายประจําศกเล่ม 22 หน้า 245)

4) ศาลเมือง

ใช้ในความหมายว่า ศาลชำระความประจําจังหวัด
ศาลเมืองบังคับคดีตามอำนาจได้แต่ในเขตเมืองที่ตั้งศาล"
(ประชุมกฎหมายประจําศกเล่ม 22 หน้า 245)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศัพท์การเมืองการปกครองที่พบในสมัยรัชกาลที่ 6

ศัพท์การเมืองการปกครองที่พบในสมัยรัชกาลที่ 6 มีจำนวน 89 คำ
ดังนี้

1. ศัพท์ที่ไม่ได้แสดงแนวคิดทางการเมืองการปกครองที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก

1. ศัพท์กลุ่มฝ่ายบริหาร

1.1 บุคคล

1.1.1 ผู้ปกครอง

1.1.1.1 ผู้ปกครองส่วนกลาง

1) ขุนนาง

ใช้ในความหมายว่า บุคคลที่เข้ารับราชการและรับพระราชทานบรรดาศักดิ์

"ในสมัยนี้ราชการจำจะต้องใช้คนมากกว่าแต่ก่อนเพราะฉะนั้นเป็นการจำเป็นอย่างที่ขุนนางจะต้องมากขึ้นทุกวัน"

(เมืองไทยจึงตื่นเกิด)

2) ข้าหลวง

ใช้ในความหมายว่าข้าราชการซึ่งออกไปทำการชั่วคราว

"เอาชื่อข้าหลวงมาใช้สำหรับเรียกข้าราชการที่ไปราชการชั่วคราวชั่วคราวให้ต้องตามประเพณีเดิมต่อไป"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 26 หน้า 54)

1.1.1.2 ผู้ปกครองส่วนภูมิภาค

1) กรมการ

ใช้ในความหมายว่า คณะผู้บริหารราชการหัวเมือง

"กรมการอำเภอต้องตรวจตราแลจัดการปกครองตำบลแลหมู่บ้านให้เปนไปได้จริงดังพระราชบัญญัตินี้"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 27 หน้า 273)

1.2 หน่วยงาน

1.2.1 หน่วยงานส่วนกลาง

1) นครบาล (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลรักษาความสงบภายในเมืองหลวง

"บัดนี้กระทรวงนครบาลได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท..."

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 23 หน้า 469)

2) วัง (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยภายในพระบรมมหาราชวัง

"โปรดเกล้าฯ ให้กรมธรรมการสมทบกระทรวงวัง"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 32 หน้า 226)

1.2.2 หน่วยงานส่วนภูมิภาค

1) หัวเมือง

ใช้ในความหมายว่า เมืองต่างๆภายในอาณาจักรซึ่งมิใช่เมืองหลวง

"จึงทรงมอบให้กระทรวงมหาดไทยซึ่งเป็นผู้รักษาประโยชน์ทางหัวเมือง"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 34 หน้า 4)

1.3.2 กฎระเบียบในการปกครอง

1) กฎหมาย

ใช้ในความหมายว่า คำสั่งของผู้มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดินเพื่อกำหนดให้ราษฎรกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง

"ให้เลื่อนการใช้พระราชบัญญัตินี้เป็นกฎหมายต่อวันที่ 1 เมษายน พุทธศักราช 2457"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 25 หน้า 51)

2) พระราชกำหนด

ใช้ในความหมายว่า กฎหมายตามประเภทหนึ่งซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงตราไว้

"พระราชกำหนดนี้ให้ใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม รัตนโกสินทรศก 129 เป็นต้นไป"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 23 หน้า 430)

3) พระราชบัญญัติ

ใช้ในความหมายว่า บทบัญญัติที่พระมหากษัตริย์ทรงตราขึ้นเป็นกฎหมาย

"...ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้เป็นกฎหมายตั้งแต่วันที่ 1 เดือนกรกฎาคม พระพุทธศักราช 2456 นั้น"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 26 หน้า 51)

1.3.3 หนังสือทางราชการก. สิ่งที่ใช้เป็นหลักฐาน1) บัญชีสำมะโนครัว

ใช้ในความหมายว่า บัญชีซึ่งบันทึกจำนวนคน ชื่อของบุคคลแต่ละครัวเรือน

"เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านที่จะทำบัญชีสำมะโนครัวในหมู่บ้านของตน"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 27 หน้า 220)

ข. สิ่งที่เจ้าหน้าที่ใช้ติดต่อกัน1) ใบบอก

ใช้ในความหมายว่า หนังสือราชการที่หัวเมืองมีมาถึงส่วนกลาง

"ด้วยสมุหเทศาภิบาลมณฑลปัตตานีมีใบบอกมาว่า..."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 26 หน้า 271)

1.3.4 สิ่งที่รัฐเก็บจากประชาชน

1) ค่าราชการ

ใช้ในความหมายว่า เงินที่ชายฉกรรจ์เสียให้รัฐบาลในการที่ไม่ต้องถูกเกณฑ์เข้ารับราชการ

"ให้เรียกเก็บเงินค่าราชการแก่ชายฉกรรจ์ในตำบลเกาะล้านคนละ 4 บาท"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 27 หน้า 110)

2) พาสี หรือ ภาษี

ใช้ในความหมายว่า ค่าสิ่งของซึ่งเก็บตามจำนวนสินค้า

"พิกัดอัตราภาษีนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เพิ่มพิกัดขึ้นหรือลดพิกัดลงหรือเลิกพิกัดเสียก็ได้"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 33 หน้า 15)

3) รัชชูปการ

ใช้ในความหมายว่า เงินที่ชายฉกรรจ์เสียให้รัฐบาลในการที่ไม่ต้องถูกเกณฑ์เข้ารับราชการ เดิมเรียกว่าเงินค่าราชการ "ทรงพระราชดำริห์เห็นว่าถึงเวลาอันสมควรที่จำต้องเปลี่ยนวิธีเก็บเงินค่าราชการให้เป็นการเสมอหน้าทั่วไป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนเป็นเก็บเงินรัชชูปการ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 31 หน้า 427)

4) สมพัตสร สมภักศร หรือ สมพักศร

ใช้ในความหมายว่า อาคารซึ่งเรียกเก็บจากต้นไม้

"ให้งดเก็บเงินอาคารสมพักศร และสมพักศรไม้ 8 อย่าง (นอกจากพริกไทย)"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 36 หน้า 77)

1.3.5 สิทธิอำนาจต่างๆของประชาชน

1) ศักดิ์นา

ใช้ในความหมายว่า ระบบการกำหนดศักดิ์ด้วยตัวเลขเพื่อบอกสถานะของคนในแผ่นดินตั้งแต่พระมหากษัตริย์ - ทาส
"ให้กำหนดศักดิ์นาข้าราชการทหารเรือตามลำดับชั้นบรรดาศักดิ์ยศทหาร"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 24 หน้า 21)

3. ศัพท์ฝ่ายตุลาการ

3.3 หนังสือราชการ

1) ฎีกา

ใช้ในความหมายว่า คำร้องทุกข์ซึ่งยื่นถวายพระเจ้าแผ่นดิน
"บรรดาฎีกาที่ทูลเกล้าฯถวายต้องมีนามและตำแหน่งและสถานที่อยู่ของผู้ทูลเกล้าฯถวายฎีกานั้นปรากฏอยู่ในฎีกา"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 27 หน้า 450)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. คัพที่ที่แสดงแนวคิดทางการเมืองการปกครองที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก

1. ฝ่ายบริหาร

1.1 บุคคล

1.1.1 ผู้ปกครอง

1.1.1.1 ผู้ปกครองส่วนกลาง

1) กงสุล

ใช้ในความหมายว่า เจ้าพนักงานที่รัฐบาลต่างประเทศตั้งให้เป็นผู้ดูแลผลประโยชน์และคนในบังคับ
"กงสุลนั้นเป็นผู้แทนรัฐบาลในส่วนการค้าขายประจำเมืองต่างประเทศ"

(กฎหมายนานาชาติประเทศ หน้า 59)

2) ปลัดทูลฉลอง

ใช้ในความหมายว่า ผู้ช่วยเจ้ากระทรวง
"แลให้พระยาเพ็ชรชฎาทำการแทนปลัดทูลฉลองกระทรวงนครบาล"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 25 หน้า 89)

3) รัฐบาล

ใช้ในความหมายว่า กลุ่มบุคคลซึ่งทำหน้าที่บริหารประเทศ
"ส่วนอำนาจในกิจการแผนกใดซึ่งยังมีได้ทรงพระกรุณา
ประสิทธิ์ประสาทให้ก็ย่อมคงอยู่ในรัฐบาลกลาง"

(ธรรมนูญลักษณะปกครอง หน้า 396)

4) เสนาบดี

ใช้ในความหมายว่า ผู้บัญชาการกระทรวง
"ส่วนตำแหน่งเสนาบดีนั้น แต่โบราณมาก็ได้เคยมีตำแหน่ง
เสนาบดีวังเป็น จตุสดมภ์ผู้ 1"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 25 หน้า 93)

5) องคมนตรี

ใช้ในความหมายว่า ที่ปรึกษาในพระองค์พระมหากษัตริย์
 "ครั้นเมื่อได้มีพระราชดำรัสแล้วองคมนตรีทั้งหลายที่ได้ชุมนุม
 กันอยู่หน้าพระที่นั่งนั้น.."

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 33 หน้า 202)

1.1.1.2 ผู้ปกครองส่วนภูมิภาค1) กำนัน

ใช้ในความหมายว่า ผู้ปกครองตำบลซึ่งเลือกจากผู้ใหญ่บ้าน
 "ให้ผู้ใหญ่บ้านทั้งปวงในตำบลนั้นเลือกกันเป็นกำนันนายตำบล
 คน 1"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 27 หน้า 222)

2) นายอำเภอ

ใช้ในความหมายว่า หัวหน้าผู้ปกครองอำเภอ
 "การปกครองท้องที่อำเภอหนึ่งให้มีนายอำเภอเป็นประธาน"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 35 หน้า 91)

3) ปลัดจังหวัด

ใช้ในความหมายว่า ผู้ช่วยผู้ว่าราชการจังหวัด
 "ปลัดจังหวัดเป็นเจ้าหน้าที่รับผิดชอบรักษาการในแผนกปกครอง"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 35 หน้า 89)

4) ปลัดมณฑล

ใช้ในความหมายว่า ผู้ช่วยสมุหเทศาภิบาล
 "ส่วนตำแหน่งปลัดมณฑลให้มีหน้าที่เป็นผู้ช่วยสมุหเทศาภิบาลใน
 ราชการทุกแผนกในมณฑล"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 26 หน้า 54)

5) ปลัดเมือง

ใช้ในความหมายว่า ผู้ช่วยผู้ว่าราชการจังหวัด ต่อมาเปลี่ยนเรียกว่า ปลัดจังหวัด

"ปลัดเมืองก็ให้มีหน้าที่ในเมืองนั้นทำนองเดียวกับปลัดมณฑล"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 26 หน้า 54)

6) ผู้บังคับกองตำรวจจังหวัด

ใช้ในความหมายว่า ผู้ดูแลรักษาความสงบปราบปรามโจรผู้ร้ายในจังหวัด

"ผู้บังคับกองตำรวจจังหวัดเป็นเจ้าหน้าที่รับผิดชอบรักษาการในแผนกการรักษาความสงบเรียบร้อยปราบปรามโจรผู้ร้าย"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 35 หน้า 89)

7) ผู้บังคับการมณฑล

ใช้ในความหมายว่า เจ้าหน้าที่รับผิดชอบดูแลรักษาความสงบในมณฑล

"ผู้บังคับการมณฑลเป็นเจ้าหน้าที่รับผิดชอบรักษาการในแผนกการรักษาความสงบเรียบร้อยปราบปรามโจรผู้ร้ายตามระเบียบที่เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยจะได้กำหนด"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 35 หน้า 87)

8) ผู้ว่าราชการจังหวัด

ใช้ในความหมายว่า หัวหน้าผู้ปกครองจังหวัด

"ผู้ว่าราชการเมืองให้เรียกว่า ผู้ว่าราชการจังหวัด"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 29 หน้า 38)

9) ผู้ว่าราชการเมือง

ใช้ในความหมายว่า หัวหน้าผู้ปกครองจังหวัด ต่อมาเปลี่ยนเรียกผู้ว่าราชการจังหวัด

"ให้แก้ไขระเบียบปกครองเมืองซึ่งตั้งที่ว่ากรมณฑลให้มี

ผู้ว่าราชการเมืองสำหรับรับผิดชอบเฉพาะเมืองนั้น"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 26 หน้า 54)

10) ผู้ใหญ่บ้าน

ใช้ในความหมายว่า ผู้ปกครองหมู่บ้านซึ่งราษฎรได้เลือกขึ้น
 "ผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าของราษฎรในหมู่บ้านของตนตามที่
 กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 27 หน้า 219)

11) แพทย์ประจำตำบล

ใช้ในความหมายว่า แพทย์ซึ่งมีหน้าที่รักษาประชาชนในตำบล
 "ในตำบลหนึ่ง ให้กำนันและผู้ใหญ่บ้านเลือกผู้มีความรู้ในวิชา
 แพทย์เป็นแพทย์ประจำตำบลคน 1 สำหรับจัดการป้องกัน
 ความไข้เจ็บของราษฎรในตำบลนั้น"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 27 หน้า 227)

12) สารวัด

ใช้ในความหมายว่า ผู้ช่วยกำนัน
 "ในตำบล 1 ให้มีสารวัดสำหรับเป็นผู้ช่วยและรับใช้สรอยของ
 กำนัน 2 คน"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 27 หน้า 226)

13) สมุหเทศาภิบาล

ใช้ในความหมายว่า ผู้บังคับบัญชาการมณฑล
 "ในมณฑลหนึ่งให้มีสมุหเทศาภิบาลเป็นประธานสำเร็จราชการ
 ในมณฑลนั้น"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 35 หน้า 86)

14) อุปราช

ใช้ในความหมายว่า ตำแหน่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ซึ่งพระมหา
 กษัตริย์ทรงแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการต่างพระองค์ประจำ
 ภาค

"อุปราชเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ต่างพระองค์รับราชการต่างพระ
 เนตรพระกรรณประจำอยู่หัวเมืองมีอำนาจเหนือข้าราชการ
 ฝ่ายพลเรือนทุกตำแหน่งบรรดาประจำรับราชการอยู่ในภาค

หนึ่งแห่งพระราชอาณาจักร"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 28 หน้า 371)

1.2 หน่วยงาน

1.2.1 หน่วยงานส่วนกลาง

1) กรม

ใช้ในความหมายว่าหน่วยงานย่อยรองจากกระทรวง
"แลให้ยกกรมทหารเรือขึ้นเป็นกระทรวง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 23 หน้า 382)

2) กระทรวง

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานของรัฐบาลแผนกหนึ่งๆ
มีหัวหน้า เป็นเสนาบดี หรือรัฐมนตรี

"ให้เสนาบดีกระทรวงกระลาโหมเป็นผู้รักษาการให้เป็นไป
ตามพระราชบัญญัตินี้"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 38 หน้า 183)

3) กระลาโหม (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการทหารบก

"ให้กระทรวงกระลาโหมเป็นกระทรวงบังคับบัญชาการทหาร
บก"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 23 หน้า 384)

4) (ว่า)การต่างประเทศ (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการติดต่อกับต่างประเทศ

"เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศกรุงลิสบอนมีหนังสือลงวันที่
25 มีนาคม ร.ศ. 130 มายังกระทรวงการต่างประเทศ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 25 หน้า 73)

5) เกษตรราชการ (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการเพาะปลูกและการ
ป่าไม้

"ราคาหลักนี้กระทรวงเกษตรราธิการประสงค์จะเก็บแต่เท่านั้น
ที่ได้จับจ่ายไปเท่านั้น"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 26 หน้า 294)

6) คมนาคม (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการก่อสร้างต่างๆและ
การไปรษณีย์ โทรเลข ซึ่งเดิมเรียกว่ากระทรวงโยธาธิการ
"เมื่อได้จัดระเบียบลงดังนี้แล้วนามของกระทรวงโยธาธิการ
นั้นหาตรงกับรูปการไม่, ให้เปลี่ยนนามกระทรวงโยธาธิการ
เป็นกระทรวงคมนาคม สืบไป"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 24 หน้า 528)

7) ทหารเรือ (กระทรวง)

มีความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลราชการของการทหารเรือ
ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 ยุบรวมไปอยู่ในกระทรวงกลาโหม
"จึงเขียนแบบเครื่องหมายอย่างที่จะขอเปลี่ยนใหม่ส่งไปยัง
กระทรวงทหารเรือพร้อมกับหนังสือแจ้งความนั้น"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 30 หน้า 403)

8) ธรรมการ (กระทรวง)

มีความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการศึกษาและการศาสนา
"กระทรวงธรรมการหรือข้าหลวงเทศาภิบาลที่ออกไปตั้งครู
เขลยัคคี..."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 23 หน้า 463)

9) พระคลังมหาสมบัติ (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการเงินของแผ่นดิน
"เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติถืออำนาจซึ่งทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานไว้ในมาตรา 17 ....."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 23 หน้า 345)

10) พาณิชย์ (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการค้า

"จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าพี่ยาเธอกรมพระ
จันทบุรีนฤนาทมาดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์"
(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 35 หน้า 549)

11) มหาดไทย (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ดูแลปกครองราชอาณาจักร ยกเว้นกรุงเทพ
"เพนอันมิใช่ว่าการปกครองนั้นเป็นเฉพาะหน้าที่ของกระทรวง
มหาดไทย แลนครบาล"
(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 23 หน้า 449)

12) มรุธาธร (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลเอกสารและการโต้ตอบจดหมาย รวมทั้งตราพระราชลัญจกร
"ราชการในที่ราชเลขานุกรมที่ต้องทำอยู่ทุกวันนี้ก็มีมากขึ้น
เสมอทรงพระราชดำริเห็นว่าควรจะถอนเอาราชการ
เหล่านี้มารวมทำในกระทรวงหนึ่งต่างหาก คือ
กระทรวงมรุธาธร"
(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 24 หน้า 471)

13) ยุติธรรม (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งรับผิดชอบการตัดสินคดีความ
ทั้งปวง
"ถ้าคนใดที่กระทรวงยุติธรรมได้ส่งรายชื่อขอยกเว้นไว้ใน
จำพวกทนายความเมืองใดแล้ว..."
(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 23 หน้า 465)

14) โยธาธิการ (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการก่อสร้างและการ
ไปรษณีย์โทรเลข
"กระทรวงโยธาธิการจึงได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระ
กรุณาทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท พระราชทานพระบรม
ราชานุญาตให้เปิดใช้การโทรเลขที่เมืองสกลนคร และ

เมืองนครพนม"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 24 หน้า 87)

15) ราชเลขานุการ (กรม)

มีความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการโต้ตอบจดหมายและเอกสารต่าง รวมทั้งตราพระราชลัญจกร

"ราชการในราชเลขานุการที่ต้องทำอยู่ทุกวันนี้ก็มีมากขึ้นเสมอ ทรงพระราชดำริเห็นว่าควรจะถอนเอาราชการเหล่านี้มารวมทำในกระทรวงหนึ่งอีกต่างหาก คือ กระทรวงมูรธาธร"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 24 หน้า 471)

16) ราชเลขาธิการ (กรม)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการโต้ตอบจดหมายและเอกสารต่าง รวมทั้งตราพระราชลัญจกร

"ส่วนนามกรมโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนเรียกว่า กรมราชเลขาธิการ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 32 หน้า 196)

17) วัง (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยภายในพระบรมมหาราชวัง

"โปรดเกล้าฯ ให้กรมธรรมการสมทบกระทรวงวัง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 32 หน้า 226)

18) ศึกษาธิการ (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการศึกษาและการศาสนา

"ส่วนกระทรวงธรรมการนั้นโปรดเกล้าฯ ให้เรียกว่า

"กระทรวงศึกษาธิการ" มีหน้าที่จัดการศึกษา เสนาบดีถือตราบุษบกตามประทีปเป็นตราประจำตำแหน่ง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 32 หน้า 226)

19) คุุขาภิบาล (กรม)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการสาธารณสุขประจำท้องถิ่น

"กรมคุุขาภิบาล เสนอเรื่องคิดจัดให้มีน้ำจืดกินแล้ใช้ในกรุงเทพฯ"

(จดหมายเหตุรายวันรัชกาลที่ 6 หน้า 2)

1.2.2 หน่วยงานส่วนภูมิภาค1) กิ่งอำเภอ

ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคซึ่งมีขนาดเล็กกว่าอำเภอ เดิมอยู่ในการปกครองของอำเภอแต่ไม่สามารถปกครองได้ทั่วถึง จึงแยกเป็นกิ่งอำเภอ

"แผนควรจัดตั้งกิ่งอำเภอ ขึ้นที่บ้านตามะหงัน"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 26 หน้า 272)

2) จังหวัด

ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคซึ่งประกอบด้วยอำเภอหลายอำเภอ มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นหัวหน้าปกครอง

"สำหรับความเข้าใจง่ายในการปกครองจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนคำว่าเมืองเป็นจังหวัด "

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 29 หน้า 38)

3) ตำบล

ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาครองจากอำเภอประกอบด้วยหมู่บ้านหลายหมู่บ้านมีกำนันเป็นผู้ปกครอง

"หลายหมู่บ้านรวมกันราว 20 หมู่บ้านให้จัดเป็นตำบลหนึ่ง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 27 หน้า 222)

4) ประเทศราช

ใช้ในความหมายว่า เมืองซึ่งอยู่ใต้การปกครองของเมืองอื่น

"...ซึ่งเราจะต้องใช้การมากขึ้นเพื่อรักษาเมืองประเทศราช

ของเรา"

(ความฝันของเยอรมันพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 หน้า 26)

5) ภาค

ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองซึ่งรวมมณฑลหลายๆ มณฑลเข้าด้วยกัน

"ในคคหลังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้รวมมณฑลเข้าเป็น ภาค มีอุปราชกำกับราชการ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 29 หน้า 38)

6) มณฑล

ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคซึ่งรวมเมืองหลายๆเมืองเข้าด้วยกัน

"ในคคหลังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้รวมมณฑลเข้าเป็นภาคมีอุปราชกำกับราชการ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 29 หน้า 38)

7) เมือง

ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคของไทย ประกอบด้วยอำเภอหลายๆอำเภอ

"จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ใช้พ.ร.บ.ระงับโรคระบาดไว้ในเมือง ตราง มณฑลภูเก็ต"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 29 หน้า 39)

ต่อมาเปลี่ยนคำว่าเมืองเป็น จังหวัด ส่วนคำว่าเมืองใช้ในความหมายว่าเขตตำบล ใช้เรียกเฉพาะตำบลที่เคยเรียกว่าเมืองเท่านั้น

"ส่วนคำว่า เมือง ให้คงใช้สำหรับเรียกตำบลที่อาณาประชาราชนได้เคยเรียกมานานแล้วว่าเมืองแลจำกัดเพียงตำบลที่ได้เคยเรียกว่าเมือง มาแล้ว เช่นเมืองพิษณุโลก หมายความว่า ตำบลที่อยู่ภายในเขตกำแพงเมืองหรือติดต่อกับกำแพงเมืองเท่านั้น"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 29 หน้า 38)

- 8) สุขาภิบาล
 ใช้ในความหมายว่า การปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งให้ประชาชนปกครองตนเอง
 "สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลนครศรีธรรมราชจึงได้เชิญหัวหน้าพ่อค้าราษฎร ประชุมชี้แจงถึงผลประโยชน์ของการจัดการสุขาภิบาลในตำบลหาดใหญ่"
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 41 หน้า 87)
- 9) หมู่บ้าน
 ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาครองจากตำบลมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปกครอง
 "บ้านหลายบ้านอยู่ในท้องที่อันหนึ่งซึ่งควรอยู่ในความปกครองอันเดียวกันได้ ได้จัดเป็นหมู่บ้าน 1"
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 27 หน้า 214)
- 10) อำเภอ
 ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาครองจากเมืองหรือจังหวัด
 "ท้องที่หลายตำบลอันสมควรอยู่ในความปกครองอันเดียวกันได้ ให้จัดเป็นอำเภอหนึ่ง"
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 27 หน้า 231)

1.1.2 ผู้ถูกปกครอง

- 1) คนในบังคับ
 ใช้ในความหมายว่า ชาวต่างประเทศซึ่งเข้ามาอาศัยในประเทศอื่นและอยู่ในความดูแลของกงสุลชาติตนซึ่งมาประจำอยู่ประเทศนั้น
 "พลเมืองคนในบังคับของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้..."
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 34 หน้า 181)

1.3 หลักการและวิธีการ

1.3.1 ระบอบปกครอง

- 1) ประชาธิปไตย, ประชาธิปไตย
 ใช้ในความหมายว่า การปกครองซึ่งประชาชนมีสิทธิเท่าเทียมกันตามกฎหมาย
 "ต่างว่าเลิกเจ้าและเลิกขุนนางเสียให้หมดเปลี่ยนลักษณะปกครองเป็นประชาธิปไตย"
 (จดหมายเหตุรายวันในรัชกาลที่ 6 หน้า 72)
- 2) ปาร์ตี้ลิสต์เต็ม
 ใช้ในความหมายว่า ลักษณะปกครองด้วยคณะหรือพรรค
 "...ลักษณะปกครองเช่นนี้จึงมีนามปรากฏว่าปาร์ตี้ลิสต์เต็ม
 (ลักษณะปกครองด้วยคณะ) คณะผลัดเปลี่ยนกันเข้ารับหน้าที่ปกครอง..."
 (จดหมายเหตุรายวันในรัชกาลที่ 6)
- 3) รีพับลิค
 ใช้ในความหมายว่า รัฐที่เป็นของประชาชน
 "คนยังมีความคิดศุภยาหุยมหยมอยู่ณนี้ถ้าจะเป็นผู้จัดการปกครองชาติบ้านเมืองอย่างรีพับลิคได้"
 (จดหมายเหตุรายวันในรัชกาลที่ 6 หน้า 48)
- 4) ลิมิเต็ดมอนาร์คี
 ใช้ในความหมายว่า ระบอบราชาธิปไตยที่กษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย
 "...อาจมีได้ไม่เฉพาะแต่ในประเทศซึ่งใช้ลักษณะปกครองเป็นลิมิเต็ดมอนาร์คี"
 (จดหมายเหตุรายวันในรัชกาลที่ 6 หน้า 59)

1.3.2 กฎระเบียบในการปกครอง

1) กฎมณเฑียรบาล

ใช้ในความหมายว่า ข้อบังคับเกี่ยวกับราชประเพณีอันมีระเบียบแบบแผนซึ่งพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ยึดถือปฏิบัติในพระราชสำนัก

"กฎนี้ให้เรียกว่ากฎมณเฑียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 27 หน้า 257)

2) กฎเสนาบดี

ใช้ในความหมายว่า ข้อบังคับซึ่งเจ้ากระทรวงได้ตราขึ้นเพื่อใช้บังคับตามกฎหมายต่อมาเปลี่ยนเรียกว่า "กฎกระทรวง"

"บัดนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสนาบดีกระทรวงทหารเรือตรากฎเสนาบดีว่าด้วยตำแหน่งแลหน้าที่ราชองครักษ์ทหารเรือขึ้น"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 23 หน้า 476)

3) กฎอัยการศึก

ใช้ในความหมายว่า กฎหมายซึ่งประกาศใช้เมื่อบ้านเมืองมีสถานการณ์ฉุกเฉิน

"เมื่อเวลาเกิดเหตุอันจำเป็นเพื่อจะได้รักษาความเรียบร้อยปราศจากโทษซึ่งจะมีมาจากภายนอกหรือภายในพระราชอาณาจักรนั้นแล้วจะได้มีประกาศพระบรมราชโองการให้ใช้กฎอัยการศึก"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 27 หน้า 352)

4) คอนสติติวชัน

ใช้ในความหมายว่า กฎหมายสูงสุดที่ใช้ในการปกครองประเทศ

"...ถึงแม้จะปกครองอย่างลักษณเจ้าแผ่นดินมีคอนสติติวชันก็ไม่น่าจะทำได้"

(จดหมายเหตุรายวันในรัชกาลที่ 6 หน้า 48)

- 5) พระราชกฤษฎีกา
 ใช้ในความหมายว่า กฎหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงตราขึ้นโดย
 คำแนะนำของเสนาบดี
 "ให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกาให้เป็นแบบฉบับสำหรับราชการ
 ตั้งแต่นี้ต่อไป"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 26 หน้า 150)

1.3.5 สิทธิ อำนาจของประชาชน

- 1) เสรีภาพ
 ใช้ในความหมายว่า ความเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อผู้ใด
 "จะต้องมีเสรีภาพโดยเต็มที่ในทางถือศาสนาได้ตามชอบใจตน"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 34 หน้า 181)

2. คำศัพท์ฝ่ายนิติบัญญัติ

2.1 บุคคล

- 1) เชษฐบุรุษ
 ใช้ในความหมายว่า กรรมการในคณะนคราภิบาลของคูสิตธานี
 ซึ่งรัชกาลที่ 6 ทรงใช้ทดลองระบอบประชาธิปไตย
 "เพื่อประโยชน์และความสะดวกแห่งทวยนาครให้ตั้งตำแหน่ง
 กรรมการในคณะนคราภิบาลขึ้นอีกเรียกว่า เชษฐบุรุษ"
 (ธรรมนูญลักษณะปกครอง หน้า 416)

- 2) นักรู้การเมือง
 ใช้ในความหมายว่า ผู้สนใจและเชี่ยวชาญทางการเมือง
 "ถ้าเป็นผู้ที่ถือตนว่ามีสติปัญญา ก็ใช้สติปัญญาหลอกลวงโดยอา
 การต่างๆ นี่คือ แบบบุคคลจำพวกที่เรียกว่า "นักรู้การเมือง
 " (โปลิติค)"

(ลัทธิเอาอย่าง หน้า 375)

3) ปาร์ตี

ใช้ในความหมายว่า พรรค หรือคณะ

"ผู้ที่หยิบยกตัวบุคคลมาให้ราษฎรเลือกนั้นคือคณะปาร์ตี ซึ่งมีแบ่งกันอยู่ตั้งแต่ 2 ขึ้นไป"

(จดหมายเหตุรายวันในรัชกาลที่ 6 หน้า 52)

4) โปลิติเซียน

ใช้ในความหมายว่า นักการเมือง หรือบุคคลซึ่งสนใจการเมือง

"การที่เป็นเช่นนี้มีทางแก้ได้ง่ายๆ คือจัดหาคนที่ไม่ใช่พวก โปลิติเซียน เข้าไปรับเลือกเสียงบ้างก็แล้วกัน"

(จดหมายเหตุรายวันในรัชกาลที่ 6 หน้า 54)

5) ผู้คัดค้าน

ใช้ในความหมายว่า บุคคลที่ไม่เห็นด้วยกับหลักการหรือข้อเสนอ

"ลักษณะปกครองเช่นนี้จึงมีนามปรากฏว่า ปาร์ตีลิสเต็ม (ลักษณะปกครองด้วยคณะ) คณะที่ผลัดเปลี่ยนกันเข้ารับหน้าที่ปกครองฤาเรียกตามภาษาของเขาว่า เป็นรัฐบาล (เคาเวอร์นเมนต์) อีกคณะ 1 เรียกว่า เป็น ผู้คัดค้าน (ออปโปสิชั่น)"

(ลักษณะปกครองด้วยคณะ รัชกาลที่ 6)

6) เมมเบอร์ปาลิยเมนต์

ใช้ในความหมายว่า บุคคลซึ่งราษฎรเลือกให้เป็นผู้แทนของตนเพื่อทำหน้าที่ในรัฐสภา

"ปาร์ตี ใช้เงินกองกลางนี้สำหรับจ่ายในเมื่อจัดให้คนพวกของตนไปรับเลือกเป็น เมมเบอร์ปาลิยเมนต์"

(จดหมายเหตุรายวันในรัชกาลที่ 6)

2.2 หน่วยงาน

1) ปาลิเมนต์

ใช้ในความหมายว่า ที่ประชุมการบ้านเมือง
 "...แลในกรุงศรีเซียไม่มีปาลิเมนต์เหมือนประเทศอื่นๆ ใน
 ทวีปยุโรป"

(ทวิปัญญา เล่ม 1 หน้า 5)

2) รัฐสภา

ใช้ในความหมายว่า ที่ประชุมการบ้านเมืองประกอบด้วยสภาผู้
 แทนราษฎรและวุฒิสภา
 "บุคคลเหล่านี้คือที่เลือกสรรให้เข้าไปนั่งในรัฐสภา
 (ปาร์ลีย์เมนต์) เป็นผู้แทนประชาชน"

(จดหมายเหตุรายวันในรัชกาลที่ 6 หน้า 51)

3. ศัพท์ฝ่ายตุลาการ

3.1 บุคคล

1) อนุญาโตตุลาการ

ใช้ในความหมายว่า ผู้ชำระตัดสินความซึ่งทั้งโจทก์และจำเลย
 ยินยอมพร้อมใจกันตั้งให้ตัดสินความ

"ทั้งสองฝ่ายมีสิทธิที่จะตั้งอนุญาโตตุลาการฝ่ายละคน"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 34 หน้า 113)

2) อัยการจังหวัด

ใช้ในความหมายว่า เจ้าหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องเกี่ยวกับการ
 ไล่สวนพิจารณาคดี

"อัยการจังหวัดเป็นเจ้าหน้าที่รับผิดชอบรักษาการในเรื่องที่
 เกี่ยวแก่คดีการไล่สวนฟ้องร้องตามกฎหมายและข้อบังคับที่มี
 อยู่แล้ว หรือที่เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยจะได้วางระเบียบ
 การแก้ไขใหม่ต่อไป"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 35 หน้า 90)

3) อัยการมณฑล

ใช้ในความหมายว่า เจ้าหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องเกี่ยวกับการ
ไต่สวนพิจารณาคดี

"อัยการมณฑลเป็นเจ้าหน้าที่รับผิดชอบรักษาการในเรื่องที่เกี่ยวข้อง
แก่คดีการไต่สวนฟ้องร้องตามกฎหมายและข้อบังคับที่มีอยู่แล้ว
หรือที่เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยจะได้วางระเบียบการ
แก้ไขใหม่ต่อไป"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 35 หน้า 87)

3.2 หน่วยงาน1) ศาลจังหวัด

มีความหมายว่า ศาลชำระความประจำจังหวัด

"ให้เปลี่ยนคำว่า "ศาลเมือง" เป็น "ศาลจังหวัด" แลคงให้
มีอำนาจพิจารณาพิพากษาอรรถคดีตามพระธรรมนูญศาล
ยุติธรรม ร.ศ. 127 ทุกประการ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 29 หน้า 70)

2) ศาลมณฑล

ใช้ในความหมายว่า ศาลชำระความประจำมณฑล

"ให้ตั้งศาลจังหวัดร้อยเอ็ดขึ้นเป็นศาลมณฑลร้อยเอ็ด"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 26 หน้า 33)

3) ศาลเมือง

ใช้ในความหมายว่า ศาลชำระความประจำจังหวัด ต่อมา
เปลี่ยนเรียกว่า ศาลจังหวัด

"แลให้ตั้งศาลเมืองที่จังหวัดสาคามอีกศาลหนึ่ง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 26 หน้า 33)

ศัพท์การเมืองการปกครองที่พบในสมัยรัชกาลที่ 7

ศัพท์การเมืองการปกครองที่พบในสมัยรัชกาลที่ 7 มีจำนวน 88 คำ
ดังนี้

1. ศัพท์ที่ไม่ได้แสดงแนวคิดทางการเมืองการปกครองที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก

1. ฝ่ายบริหาร

1.1 บุคคล

1.1.1 ผู้ปกครอง

1.1.1.1 ผู้ปกครองส่วนกลาง

1) ข้าหลวงใหญ่

ใช้ในความหมายว่า เจ้าหน้าที่ตรวจราชการฝ่ายบริหารทั่วไปตามที่คณะรัฐบาลหรือนายกรัฐมนตรีมีคำสั่ง
"ข้าหลวงใหญ่มีอำนาจและหน้าที่ตรวจราชการฝ่ายบริหารทั่วไปตามที่คณะรัฐมนตรีหรือนายกรัฐมนตรีจะได้มีคำสั่งเป็นครั้งคราว"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 47 หน้า 51)

1.1.1.2 ผู้ปกครองส่วนภูมิภาค

1) กรมการ

ใช้ในความหมายว่า คณะผู้บริหารราชการหัวเมือง
"ให้มีกรมการจังหวัดขึ้นคณะหนึ่ง มีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินในจังหวัด"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 46 หน้า 509)

1.2 หน่วยงาน

1.2.1 หน่วยงานส่วนกลาง

1) วัง (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยภายในพระบรมมหาราชวัง

"กระทรวงวังมีอำนาจและหน้าที่เกี่ยวกับราชการในราชสำนัก"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 46 หน้า 519)

1.3 หลักการและวิธีการ

1.3.2 กฎระเบียบในการปกครอง

1) กฎหมาย

ใช้ในความหมายว่า สิ่งที่พระมหากษัตริย์ตราขึ้นโดยคำแนะนำยินยอมของรัฐสภา

"บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 45 หน้า 405)

2) พระราชกำหนด

ใช้ในความหมายว่า กฎหมายประเภทหนึ่งซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงตราไว้

"พระราชกำหนดนี้ให้เรียกว่าพระราชกำหนดนิรโทษกรรมในคราวเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน พุทธศักราช 2476"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 45 หน้า 130)

3) พระราชบัญญัติ

ใช้ในความหมายว่า บทบัญญัติที่พระมหากษัตริย์ทรงตราขึ้นเป็นกฎหมาย

"ตามความในพระราชบัญญัติจัดการสุขาภิบาลตามหัวเมือง..."

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 44 หน้า 63)

1.3.3 หนังสือทางราชการ

ก. สิ่งที่ใช้เป็นหลักฐาน

1) สำมะโนครัว

ใช้ในความหมายว่า บัญชีซึ่งบันทึกจำนวนคน ชื่อของบุคคลแต่ละครัวเรือน

"ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนตำบลมีชื่ออยู่ใน สำมะโนครัวตำบลใด.."

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 45 หน้า 422)

ข. สิ่งที่เจ้าหน้าที่ใช้ติดต่อกัน

1) ใบบอก

ใช้ในความหมายว่า หนังสือราชการที่หัวเมืองมีมาถึงส่วนกลาง

"บัดนี้สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลภูเก็ตมี ใบบอก เข้ามาว่า.."

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 44 หน้า 64)

1.3.4 สิ่งที่รัฐเก็บจากประชาชน

1) ภาษี

ใช้ในความหมายว่า ค่าสิ่งของซึ่งเก็บตามจำนวนสินค้า

"ให้นายอำเภอเป็นพนักงานเก็บ ภาษี ตามความในมาตราแห่งพระราชบัญญัติภาษีการค้า"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 46 หน้า 139)

2) รัชชูปการ

ใช้ในความหมายว่า เงินที่ไพร่หลวงเสียให้รัฐบาลในการที่ไม่ต้องถูกเกณฑ์ เข้ารับราชการ เดิมเรียกว่าเงินค่าราชการ

"... เพราะฉะนั้นให้งดการเก็บเงิน รัชชูปการ พ.ศ. 2473 แก่ชายฉกรรจ์ผู้ต้องวาทภัยและอุทกภัย"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 43 หน้า 181)

3) สมפתสร

ใช้ในความหมายว่า อักษรซึ่งเรียกเก็บจากต้นไม้

"เมื่อเดือนกรกฎาคม 2474 รัฐบาลได้ลดอัตราอากรค่านา ไร่ยาสูบไร่อ้อย และค่าที่สวน และต้นตาลโตนดลงกึ่งหนึ่ง และยกเลิกอากร สมפתสร"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 46 หน้า 20)

2. คำพ้องที่แสดงแนวคิดทางการเมืองการปกครองที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก

1. ฝ่ายบริหาร

1.1 บุคคล

1.1.1 ผู้ปกครอง

1.1.1.1 ผู้ปกครองส่วนกลาง

1) กงสุล

ใช้ในความหมายว่า เจ้าพนักงานที่รัฐบาลต่างประเทศตั้งให้ เป็นผู้ดูแลผลประโยชน์และคนในบังคับ

"ภาคีแห่งสัญญาแต่ละฝ่ายพึงตั้งกงสุลเยเนรอล กงสุล รองกงสุล หรือ พนักงานกงสุล"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 44 หน้า 377)

2) คณะรัฐมนตรี

ใช้ในความหมายว่า กลุ่มบุคคลซึ่งทำหน้าที่บริหารประเทศ

"พระมหากษัตริย์ทรงตั้ง คณะรัฐมนตรี ขึ้นคณะหนึ่งประกอบด้วย นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีอีกอย่างน้อยสิบสี่นาย อย่างมากยี่สิบนาย"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 45 หน้า 412)

3) นายกรัฐมนตรี

ใช้ในความหมายว่า หัวหน้ากลุ่มบุคคลซึ่งทำหน้าที่บริหารประเทศ

"เมื่อสภาผู้แทนราษฎรได้ร่างพระราชบัญญัติขึ้นสำเร็จแล้วให้

นายกรัฐมนตรี นำขึ้นทูลเกล้าถวาย"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 45 หน้า 410)

4) รัฐบาล

ใช้ในความหมายว่า กลุ่มบุคคลซึ่งทำหน้าที่บริหารประเทศ
"คงยังไม่จำเป็นแน่ที่รัฐบาลจะเข้าแย่งราษฎรทำงานและ
เกณฑ์ให้ราษฎรมาเป็นลูกจ้าง"

(พระบรมราชวินิจฉัยก่อนการสละราชสมบัติ)

5) รัฐมนตรี

ใช้ในความหมายว่า ผู้บัญชาการกระทรวง

"คำว่า เสนาบดีให้อ่านเป็นรัฐมนตรี คำที่กล่าวถึงเสนาบดี
กระทรวงใดๆให้หมายความว่ารัฐมนตรีว่าการกระทรวงนั้นๆ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 45 หน้า 437)

6) เสนาบดี

ใช้ในความหมายว่า ผู้บัญชาการกระทรวง

"ให้เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยแจ้งไปทางพนักงานเจ้าหน้าที่
เพื่อให้ผู้ยื่นเรื่องราวทราบ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 38 หน้า 249)

7) อภิรัฐมนตรี

ใช้ในความหมายว่า ที่ปรึกษาราชการของพระเจ้าแผ่นดิน

"บัดนี้ก็ได้ทรงสถาปนาให้ทรงดำรงตำแหน่งเป็นอภิรัฐมนตรี
ส่วนหนึ่งแล้ว"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 38 หน้า 383)

8) อภิรัฐมนตรีสภา

ใช้ในความหมายว่า คณะที่ปรึกษาราชการของพระเจ้าแผ่นดิน

"เราจึงคิดจะตั้งมนตรีขึ้นใหม่อีกคณะหนึ่งเรียกว่า

"อภิรัฐมนตรีสภา"ให้มีจำนวนสมาชิกแต่น้อยสำหรับ
พระเจ้าแผ่นดินทรงปรึกษาราชการทั้งปวงเป็นนิจ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 38 หน้า 383)

9) องคมนตรี

ใช้ในความหมายว่า ที่ปรึกษาในพระองค์พระมหากษัตริย์
"พระเจ้าแผ่นดินมีมนตรีสำหรับเป็นที่ทรงปรึกษาหาหรือสองคณะ
ด้วยกันคือองคมนตรี ซึ่งทรงตั้งไว้เป็นจำนวนมาก.."

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 34 หน้า 231)

1.1.1.2 ผู้ปกครองส่วนภูมิภาค1) กำนัน

ใช้ในความหมายว่า ผู้ปกครองตำบลซึ่งเลือกจากผู้ใหญ่บ้าน
"..และให้เป็นหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่จะบ่าวประกาศแก่
ราษฎรในตำบลและหมู่บ้านของตน"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 45 หน้า 503)

2) นายอำเภอ

ใช้ในความหมายว่า หัวหน้าผู้ปกครองอำเภอ
"นายอำเภอสังกัดกระทรวงมหาดไทยมีอำนาจและหน้าที่
บริหารราชการซึ่งก่อนใช้พระราชบัญญัตินี้เป็นอำนาจและ
หน้าที่ของนายอำเภอและของกรมการอำเภอ"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 46 หน้า 512)

3) ปลัดมณฑล

ใช้ในความหมายว่า ผู้ช่วยสมุหเทศาภิบาล
"ให้ยุบเลิกตำแหน่งปลัดมณฑลต่างๆ เลียตั้งแต่เมษายน 2469
เป็นต้นไป"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 38 หน้า 389)

4) ผู้ว่าราชการจังหวัด

ใช้ในความหมายว่า หัวหน้าผู้ปกครองจังหวัด
"ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดสอบสวนว่าบุคคลนั้นจะสมัครรับเลือก
ตั้งตามมาตรา 5 และ 8 หรือไม่"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 45 หน้า 427)

- 5) ผู้ใหญ่บ้าน
 ใช้ในความหมายว่า ผู้ปกครองหมู่บ้านซึ่งราษฎรได้เลือกขึ้น
 "และให้เป็นหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านที่จะป่าวประกาศแก่
 ราษฎรในตำบลและหมู่บ้านของตน"
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 45 หน้า 503)
- 6) สมุหเทศาภิบาล
 ใช้ในความหมายว่า ผู้บังคับบัญชาการมณฑล
 "มีสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการประจำมณฑลละ 1 นาย"
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 38 หน้า 390)
- 7) อุปราช
 ใช้ในความหมายว่า ตำแหน่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการต่างพระองค์ประจำภาค
 "โปรดเกล้าฯให้ยกเลิกตำแหน่งอุปราชประจำภาคและมณฑล
 ต่างๆเสีย"
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 38 หน้า 392)

1.1.2 ผู้ถูกปกครอง

1. คนในบังคับ

ใช้ในความหมายว่า ชาวต่างประเทศซึ่งเข้ามาอาศัยในประเทศอื่นและอยู่ในความดูแลของกงสุลชาติตนซึ่งมาประจำอยู่ประเทศนั้นๆ
 "คนในบังคับของอัครราชทูตแห่งสัญญานี้แต่ละฝ่ายจะต้องได้แสวงเสรีภาพบริบูรณ์ในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 39 หน้า 535)

1.2 หน่วยงาน

1.2.1 หน่วยงานส่วนกลาง

1) กรม

ใช้ในความหมายว่าหน่วยงานย่อยรองจากกระทรวง
 "ฐานะแห่งราชการระหว่างกระทรวงศึกษาธิการกับกรมธรรม
 การตามที่แยกกันอยู่เวลานี้ยังไม่เหมาะแก่ทางการ"
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 38 หน้า 347)

2) กระทรวง

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานของรัฐบาลแผนกหนึ่งๆ
 มีหัวหน้าเป็นเสนาบดี หรือรัฐมนตรี
 "ให้แบ่งการบริหารราชการแผ่นดินเป็นกระทรวงมีรัฐมนตรี
 เป็นผู้ว่าการ"
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 46 หน้า 57)

3) กลาโหม

ใช้ในความหมายว่าหน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ป้องกันอาณาจักร
 "กระทรวงกลาโหมมีหน้าที่ป้องกันราชอาณาจักร..."
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 46 หน้า 60)

4) (ว่า) การต่างประเทศ (กระทรวง)

มีความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการติดต่อกับต่างประเทศ
 "กระทรวงการต่างประเทศมีหน้าที่บริหารการต่างประเทศ"
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 46 หน้า 63)

5) เกษตรราชการ (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการเพาะปลูกและการ
 ป่าไม้
 "เสนาบดีกระทรวงเกษตรราชการจึงประกาศให้ใช้
 กฎเสนาบดีกระทรวงเกษตรราชการ..."
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 38 หน้า 276)

6) คมนาคม (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการก่อสร้างต่างๆและการไปรษณีย์ โทรเลข ซึ่งเดิมเรียกว่ากระทรวงโยธาธิการ "ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้กระทรวงคมนาคมสร้างตราไปรษณียากรรูปพระแท่นมณีคศิลาขึ้น"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 38 หน้า 340)

7) คมนาคมและพาณิชย์การ (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการคมนาคมและการค้าขาย

"ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้รวมสองกระทรวง (คมนาคม + พาณิชย์) นี้เข้าเป็นกระทรวงเดียวกัน พระราชทานนามว่า กระทรวงคมนาคมและพาณิชย์การ"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 38 หน้า 385)

8) ทหารเรือ (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลราชการของการทหารเรือ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 ยุบรวมไปอยู่ในกระทรวงกลาโหม

"กระทรวงทหารเรือได้นำความกราบบังคมทูลทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 40 หน้า 44)

"จึงมีพระบรมราชโองการให้รวมราชการกระทรวงทหารเรือ เข้ากับกระทรวงกลาโหม"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 44 หน้า 311)

9) ทະบวง

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีฐานะต่ำกว่ากระทรวงมีรัฐมนตรีว่าการ

"ถ้ากระทรวงใดมีราชการสำคัญหลายอย่างจะตั้งทະบวงขึ้นอยู่ในกระทรวงนั้นก็ให้มีรัฐมนตรีเป็นผู้ว่าราชการ"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 46 หน้า 57)

10) ธรรมการ (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการศึกษาและการศาสนา
 "กระทรวงธรรมการมีหน้าที่บริหารการศึกษา"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 46 หน้า 62)

11) พระคลังมหาสมบัติ (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการเงินของแผ่นดิน
 "เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติรับพระราชทานพระบรม
 ราชานุญาตให้ประกาศแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับเงินค่าเช่าบ้าน"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 39)

12) มหาดไทย (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ในการปกครองรักษา
 ความสงบเรียบร้อยในพระราชอาณาจักร และบริการ
 สาธารณสุข

"กระทรวงมหาดไทยมีหน้าที่ในการปกครองรักษาความสงบ
 เรียบร้อยภายในราชอาณาจักร และบริการสาธารณสุข"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 46 หน้า 60)

13) มรุทธาธร (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลเอกสารและการโต้ตอบ
 จดหมาย รวมทั้งตราพระราชลัญจกร

"ให้เปลี่ยนนามกรมราชเลขาธิการเป็น กระทรวงมรุทธาธร"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 45 หน้า 7)

14) ยุติธรรม (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งรับผิดชอบการตัดสินคดีความ
 ทั้งปวง

"กระทรวงยุติธรรมมีหน้าที่บริหารศาลยุติธรรมตามกฎหมาย"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 46 หน้า 62)

15) ราชเลขาธิการ (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งดูแลการติดต่อจดหมาย และเอกสารต่าง รวมทั้งตราพระราชลัญจกร

"ให้เลิกกระทรวงมุรธาธรยกการงานทั้งปวงไปรวมกับ กรมราชเลขาธิการ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 38 หน้า 383)

"ให้เปลี่ยนนามกรมราชเลขาธิการเป็นกระทรวงมุรธาธร"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 45 หน้า 7)

16) เศรษฐกิจการ (กระทรวง)

ใช้ในความหมายว่า หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่บริหารการเศรษฐกิจ ภายในประเทศ

"กระทรวงเศรษฐกิจมีหน้าที่บริหารการเศรษฐกิจ"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 46 หน้า 61)

1.2.2 หน่วยงานส่วนภูมิภาค1) กิ่งอำเภอ

ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคซึ่งมีขนาดเล็กกว่าอำเภอ เดิมอยู่ในการปกครองของอำเภอแต่ไม่สามารถปกครองได้ทั่วถึง จึงแยกเป็นกิ่งอำเภอ

"...ตั้งขึ้นเป็นกิ่งอำเภอ เรียกว่า 'กิ่งอำเภอบางกระท่อม' ขึ้นอำเภอเมืองพิษณุโลก"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 40 หน้า 104)

2) จังหวัด

ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคซึ่งประกอบด้วยอำเภอหลายๆ อำเภอ มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นหัวหน้าปกครอง

"จังหวัด หนึ่งให้มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นหัวหน้า"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 46 หน้า 58)

3) ตำบล

ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาครองจากอำเภอประกอบด้วยหมู่บ้านหลายหมู่บ้านมีกำนันเป็นผู้ปกครอง "ให้กรมการอำเภอประกาศวันกำหนดและสถานที่แก่ราษฎรใน ตำบล ที่จะมีการเลือกตั้ง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 45 หน้า 502)

4) เทศบาลตำบล

ใช้ในความหมายว่า รูปแบบการปกครองท้องถิ่นรูปแบบหนึ่ง "ตำบลใดซึ่งมีทพระราชกฤษฎีกายกฐานะขึ้นเป็น เทศบาลตำบลแล้วให้มีสภาพเป็นเทศบาลเมือง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 46 หน้า 816)

5) เทศบาลนคร

ใช้ในความหมายว่า รูปแบบการปกครองท้องถิ่นรูปแบบหนึ่ง "ท้องถิ่นใดมีราษฎรตั้งแต่ 30,000 คนขึ้นไปและราษฎรเหล่านั้นอยู่หนาแน่นคิดเฉลี่ยได้ไม่ต่ำกว่า 1,000 คนต่อตารางกิโลเมตร ก็อาจจัดตั้งท้องถิ่นนั้นขึ้นเป็นนครมีฐานะเป็นเทศบาลมีสภาพเป็นเทศบาลเมืองเรียกว่า เทศบาลนคร"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 46 หน้า 828)

6) เทศบาลเมือง

ใช้ในความหมายว่า รูปแบบการปกครองท้องถิ่นรูปแบบหนึ่ง "ให้จัดเขตต์ชุมชนในบรรดาตำบลหรือส่วนของตำบลอันเป็นที่ตั้งศาลาว่าการจังหวัดขึ้นเป็นเมืองมีฐานะเป็นเทศบาลมีสภาพเป็นเทศบาลเมืองเรียกว่า เทศบาลเมือง"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 46 หน้า 826)

7) ภาค

ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองซึ่งรวมมณฑลหลายมณฑลเข้าด้วยกัน

"โปรดเกล้าฯให้ยกเลิกตำแหน่งอุปราชประจำภาคและมณฑล

ต่างๆเสีย"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 38 หน้า 392)

8) มณฑล

ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคซึ่งรวมเมืองหลายๆเมืองเข้าด้วยกัน

"โปรดเกล้าฯให้ยกเลิกตำแหน่งอุปราชประจำภาคและมณฑลต่างๆเสีย"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 38 หน้า 392)

9) สุขาภิบาล

ใช้ในความหมายว่า การปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งให้ประชาชนปกครองตนเอง

"จึงได้เชิญหัวหน้าพ่อค้าราษฎรประชุมชี้แจงถึงผลประโยชน์ของการจัดการการสุขาภิบาล"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 46 หน้า 87)

10) หมู่บ้าน

ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาครองจากตำบลมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปกครอง

"ในตำบลที่ได้แบ่งการปกครองเป็นหมู่บ้านให้เรียงรายชื่อไว้ตามลำดับหมู่บ้าน"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 45 หน้า 502)

11) อำเภอ

ใช้ในความหมายว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาครองจากเมืองหรือจังหวัด

"อำเภอหนึ่งให้มียายอำเภอเป็นหัวหน้าขึ้นต่อผู้ว่าราชการจังหวัด"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 46 หน้า 58)

1.3 หลักการและวิธีการ

1.3.1 ระบอบการปกครอง

1) ประชาธิปไตย

ใช้ในความหมายว่า การปกครองซึ่งประชาชนมีสิทธิเท่าเทียมกันตามกฎหมาย

"คณะผู้ก่อการต้องการจะสถาปนากการปกครองแบบ ประชาธิปไตย"

(พระราชบันทึกข้อ 1 ก่อนการสละราชสมบัติ)

2) สมบูรณาญาสิทธิราชย์

ใช้ในความหมายว่า ระบอบปกครองซึ่งพระมหากษัตริย์มีอำนาจเด็ดขาดเพียงผู้เดียว

"เมืองไทยเมื่อครั้งยังเป็น สมบูรณาญาสิทธิราชย์ อยู่ยังไม่เคยถูกตัดเสรีภาพถึงเพียงนี้"

(พระบรมราชวินิจฉัยในรัชกาลที่ 7)

1.3.2 กฎระเบียบในการปกครอง

1) กฎกระทรวง

ใช้ในความหมายว่า ข้อบังคับซึ่งเจ้ากระทรวงได้ตราขึ้นเพื่อใช้บังคับ เปลี่ยนมาจาก "กฎเสนาบดี"

"...และคำว่ากฎเสนาบดีให้อ่านเป็น กฎกระทรวง"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 45 หน้า 437)

2) กฎมณเฑียรบาล

ใช้ในความหมายว่า ข้อบังคับเกี่ยวกับราชประเพณีอันมีระเบียบแบบแผนซึ่งพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ยึดถือปฏิบัติในพระราชสำนัก

"การสืบมรดกให้เป็นไปตาม กฎมณเฑียรบาล ว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 45 หน้า 132)

- 3) กฎเสนาบดี
 ใช้ในความหมายว่า ข้อบังคับซึ่งเจ้ากระทรวงได้ตราขึ้นเพื่อ
 ใช้บังคับ ต่อมาเปลี่ยนเรียกว่า "กฎกระทรวง"
 "ให้เพิ่มชื่อยา Eukodal เข้าในบัญชีประเภท ก.
 ท้ายกฎเสนาบดี สำหรับยาเสพติด"
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 38 หน้า 256)
- 4) กฎอัยการศึก
 ใช้ในความหมายว่า กฎหมายซึ่งประกาศใช้เมื่อบ้านเมืองมี
 สถานการณ์ฉุกเฉิน
 "เมื่อมีสงครามหรือจลาจลขึ้น ณ แห่งใดให้ผู้บังคับบัญชาทหาร
 ณ ที่นั้นซึ่งมีกำลังไม่น้อยกว่าหนึ่งกองพันหรือเป็นผู้บังคับบัญชา
 ในป้อมหรือที่มั่นอย่างใด ๆ ของทหารมีอำนาจประกาศใช้
กฎอัยการศึกนั้นได้"
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 46 หน้า 389)
- 5) พระราชกฤษฎีกา
 ใช้ในความหมายว่า ข้อบังคับซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติ
 "มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯให้ประกาศ
พระราชกฤษฎีกา มาให้ทราบทั่วกันว่าได้ทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯให้สร้างทางหลวง..."
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 41 หน้า 1)
- 6) รัฐธรรมนูญ
 ใช้ในความหมายว่า กฎหมายสูงสุดที่ใช้ในการปกครองประเทศ
 "พระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นแต่โดยบทบัญญัติ
 แห่งรัฐธรรมนูญ"
 (ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 45 หน้า 403)

1.3.5 สิทธิอำนาจต่างๆของประชาชน

1) สิทธิ

ใช้ในความหมายว่า อำนาจอันชอบธรรมของบุคคลตามกฎหมาย
"ราษฎรผู้มีสิทธิ ออกเสียงในตำบลเลือกตั้งผู้แทนตำบลละ 1
คน"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 45 หน้า 420)

2) เสรีภาพ

ใช้ในความหมายว่า ความเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อผู้ใด
"บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนาหรือลัทธิใดๆ"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 45 หน้า 405)

3) อำนาจตุลาการ

ใช้ในความหมายว่า อำนาจทางการศาลในการพิจารณา
ตัดสินคดี
"พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจตุลาการทางศาลที่ตั้งขึ้นตาม
กฎหมาย"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 45 หน้า 408)

4) อำนาจบริหาร

ใช้ในความหมายว่า อำนาจในการปกครองประเทศ
"พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจบริหารทางคณะรัฐมนตรี"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 45 หน้า 404)

5) อำนาจนิติบัญญัติ

ใช้ในความหมายว่า อำนาจในการออกกฎหมาย
"พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติโดยคำแนะนำและ
ยินยอมของรัฐสภา"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 45 หน้า 404)

6) อำนาจอธิปไตย

ใช้ในความหมายว่า อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศซึ่งประกอบด้วย อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ

"อำนาจอธิปไตยย่อมมาจากปวงชนชาวสยาม"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 45 หน้า 403)

7) เอกราช

ใช้ในความหมายว่า การไม่ขึ้นต่อผู้ใด

"จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย"

(ประกาศคณะราษฎร)

2. ศัพท์ฝ่ายนิติบัญญัติ2.1 บุคคล1) คณะกรรมการเมือง

ใช้ในความหมายว่า กลุ่มบุคคลซึ่งรวมตัวกันเพื่อกิจกรรมทางการเมือง

"...หากแต่ต้องการให้มีคณะกรรมการเมืองได้แต่คณะเดียว"

(พระราชบันทึก ข้อ 1)

2) คณะพรรคการเมือง

ใช้ในความหมายว่า กลุ่มบุคคลซึ่งรวมตัวกันเพื่อกิจกรรมทางการเมือง

"...ข้าพเจ้าชอบที่จะให้มีคณะพรรคการเมืองขึ้น..."

(พระราชกระแสที่ทรงแก้ไขความแก้คำสนองของรัฐบาลข้อ 3)

3) ประธานของสภา

ใช้ในความหมายว่า ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการประชุมสภาผู้แทนราษฎร

"ให้สมาชิกเลือกกันเป็นประธานของสภา 1 นายมีหน้าที่

ดำเนินการของสภา มีรองประธาน 1 นายเป็นผู้ทำการแทน

เมื่อประธานมีเหตุขัดข้องชั่วคราวที่จะทำหน้าที่ได้"
(พ.ร.บ.ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว)

- 4) ผู้แทนราษฎร
ใช้ในความหมายว่า ผู้ซึ่งราษฎรเลือกเป็นตัวแทนเพื่อบริหารบ้านเมือง
"ผู้แทนราษฎรจะได้เลือกขึ้นจังหวัดละ 1 นาย"
(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 45 หน้า 134)
- 5) รองประธาน
ใช้ในความหมายว่า ผู้ทำหน้าที่ผู้ช่วยประธานผู้ดำเนินการประชุมสภาผู้แทนราษฎรและเป็นผู้ดำเนินการเมื่อประธานไม่อยู่ในที่ประชุม
"ให้สมาชิกเลือกกันเป็นประธานของสภา 1 นายมีหน้าที่ดำเนินการของสภา มีรองประธาน 1 นายเป็นผู้ทำการแทนเมื่อประธานมีเหตุขัดข้องชั่วคราวที่จะทำหน้าที่ได้"
(พ.ร.บ.ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว)
- 6) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
ใช้ในความหมายว่า ผู้ซึ่งราษฎรเลือกเป็นตัวแทนเพื่อบริหารบ้านเมือง
"สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้อยู่ในตำแหน่งได้คราวละสี่ปี"
(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 45 หน้า 406)

2.2 หน่วยงาน

- 1) สภาผู้แทนราษฎร
ใช้ในความหมายว่า ที่ประชุมผู้แทนราษฎร
"สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจดูแลควบคุมกิจการของประเทศ"
(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 45 หน้า 133)

2) สภาสูง

ใช้ในความหมายว่า วุฒิสภาซึ่งมาจากการแต่งตั้ง
 "แม้ในประเทศอื่นเขา ก็เห็นมีความจำเป็นจึงมีสภาสูง
 (Senate) เพื่อเหนี่ยวรั้งเป็นต้น"

(พระราชบัญญัติข้อ 2)

2.2 วิธีการ1. คัดค้าน

ใช้ในความหมายว่า การแสดงความคิดเห็นที่ตรงกันข้ามหรือ
 ไม่เห็นด้วย

"ถ้าให้โอกาสประมุขของประเทศคัดค้าน (veto) ได้แล้วก็
 มักจะให้สภาลงมติมีเสียงข้างมาก 2 ใน 3 หรือ 3 ใน 4"

(พระราชบัญญัติข้อ 2)

2) ผู้ตติ

ใช้ในความหมายว่า หัวข้อเรื่องราวที่เสนอในการประชุม

"ผู้ตติข้อแก้ไขเพิ่มเติมท่านว่าต้องมาจากคณะรัฐมนตรีทางหนึ่ง"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 45 หน้า 415)

3) ลงคะแนนลับ

ใช้ในความหมายว่า การออกเสียงลงมติเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
 โดยไม่เปิดเผยว่าผู้ใดมีความเห็นอย่างไร

"ถ้าพระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบด้วยร่างพระราชบัญญัตินั้น
 จะได้พระราชทานคืนมายังสภาภายในหนึ่งเดือนนับแต่วันที่
 นายกรัฐมนตรีนำทูลเกล้าถวายก็ดี หรือมิได้พระราชทานคืน
 มายังสภาภายในหนึ่งเดือนนั้นก็สภาจะต้องปรึกษากันใหม่
 และออกเสียงลงคะแนนลับ โดยวิธีเรียกชื่อ"

(ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 45)

4) เลือกตั้ง

ใช้ในความหมายว่า ลงคะแนนเลือกบุคคลเป็นตัวแทนของตน

"สมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรจะต้องเป็นผู้ที่ราษฎรได้เลือกตั้ง"

ขึ้นเองทั้งสิ้น"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 45 หน้า 134)

5) ประชุมวิสามัญ

ใช้ในความหมายว่า การประชุมซึ่งจัดขึ้นเป็นพิเศษนอกเหนือ
การประชุมตามปกติ

"เมื่อเป็นการจำเป็นเพื่อผลประโยชน์แห่งรัฐ พระมหากษัตริย์
จะทรงเรียกประชุมวิสามัญแห่งสภาผู้แทนราษฎรก็ได้"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 45 หน้า 408)

6) สมัยประชุมสามัญ

ใช้ในความหมายว่า การประชุมซึ่งกำหนดตามวาระที่กำหนด
ว่าจะจัดปีละกี่ครั้ง

"ในปีหนึ่งท่านให้มีสมัยประชุมสามัญสมัยหนึ่งหรือหลายสมัย"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 45 หน้า 408)

3. ศัพท์ฝ่ายตุลาการ

3.1 บุคคล

1) ผู้พิพากษา

ใช้ในความหมายว่า ผู้พิจารณาตัดสินคดี

"ผู้พิพากษาย่อมมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีให้เป็น
ไปตามกฎหมาย"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 45 หน้า 415)

2) อนุญาตตุลาการ

ใช้ในความหมายว่า ผู้ชำระตัดสินความซึ่งทั้งโจทก์และจำเลย
ยินยอมพร้อมใจกันตั้งให้ตัดสินความ

"ท่านว่าถ้าคู่สัญญาคนใดคนหนึ่งร้องขอต่อศาลให้ศาลมอบ

อนุญาตตุลาการ ชี้ขาด"

(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 43 หน้า 310)

3.2 หน่วยงาน

1) ศาลแขวง

ใช้ในความหมายว่า ศาลชำระความประจำท้องที่อำเภอ
"ศาลแขวงจะให้มีผู้พิพากษาเพียงนายเดียวกั้ได้"
(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 43 หน้า 284)

2) ศาลมณฑล

ใช้ในความหมายว่า ศาลชำระความประจำมณฑล
"ศาลมณฑลให้มีอธิบดีผู้พิพากษานายหนึ่งกับผู้พิพากษาอื่นอีก"
(ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 43 หน้า 283)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย